

Koncept prekograničnog razvoja Foča (BiH) – Plužine (CG)

Foča - Plužine
Mart 2011.g.

Koncept prekograničnog razvoja Foča (BiH) – Plužine (MNE)

Finansirao
GIZ ORF

Institut za teritorijalni ekonomski razvoj
(InTER)

Tomislav Novović
Dragiša Mijačić

Foča - Plužine
mart 2011.g.

Pod pokroviteljstvom Otvorenog regionalnog fonda za promociju spoljne trgovine u jugoistočnoj Evropi, realizuje se projekat Prekogranični ekonomski razvoj Crne Gore i Bosne i Hercegovine u cilju jačanja prekograničnih struktura za efikasan i održiv razvoj ekonomskih i izvoznih potencijala u sjeverozapadnoj Crnoj Gori i istočnoj Bosni i Hercegovini, kao i radi prenošenja iskustva u druga pogranična područja u jugoistočnoj Evropi (SEE).

Projekat pruža metodološke, tehničke kao i institucionalne savjete u cilju uspostavljanja struktura prekogranične koordinacije i saradnje sa ciljem povećanja privredne proizvodnje kao i potražnje proizvoda i usluga sa područja obuhvaćenog projektom, uz povezivanje ekonomskog razvoja sa mehanizmima zaštite prirodnih resursa kao neizbježnog ekonomskog faktora u ovom području.

Planirani period implementacije projekta je 24 mjeseca, od oktobra 2009.g. do septembra 2011.g.

Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER) osnovan je 2006.g. kao neprofitna, nezavisna nevladina 'think tank' organizacija, sa misijom promocije i unapređenja održivog socio-ekonomskog teritorijalnog razvoja na zapadnom Balkanu.

InTER je aktivan u nizu pitanja uključujući lokalni i regionalni razvoj, strateško planiranje teritorijalnog razvoja, razvoj klastera i privatnog sektora, reformu javne uprave i razvoj projekata Evropske unije. InTER na svim poljima svojih aktivnosti radi sa naučnicima i ekspertima sa velikim iskustvom.

Više informacija o InTER-u možete naći na sajtu www.lokalnirazvoj.org.

Važna napomena: Mišljenja koja su izražena u predmetnom dokumentu kao i upotrijebljeni argumenti ne moraju da odražavaju zvanične stavove GIZ ORF-a.

Izjava zahvalnosti: InTER želi da se zahvali brojnim pojedincima iz Foče i Plužina koji su svojim dragocjenim vremenom i resursima pružili doprinos ovom izvještaju, čija izrada ne bi bila moguća bez njihovog mišljenja, savjeta, znanja, doprinosa i podrške.

SADRŽAJ:

AKRONIMI I SKRAĆENICE	5
REZIME	6
UVOD.....	10
OPŠTI MODELITETI PREKOGRANIČNE SARADNJE	10
OPSEG I METODOLOGIJA RADA	11
KRATAK OPIS TERITORIJE	12
KOMPARATIVNA ANALIZA DVIJE OPŠTINE.....	13
Teritorija	13
Demografija	13
Lokalna samouprava	14
Infrastruktura	15
Planska dokumentacija	15
Privreda	18
Turizam	19
Institucije socijalne zaštite	21
Zaštita životne sredine	22
Organizacije civilnog društva	22
Međunarodna Razvojna saradnja	22
PREKOGRANIČNA SARADNJA.....	24
Istorijat saradnje	24
Skorije inicijative za saradnju	24
SWOT Analiza.....	25
IDENTIFIKOVANI PREKOGRANIČNI RAZVOJNI POTENCIJALI I AKTIVNOSTI (STRATEŠKA OPREDELJENJA I POSEBNI CILJEVI)	26
STRUKTURE ZA IMPLEMENTACIJU ZA BUDUĆE PREKOGRANIČNE SARADNJE I NEOPHODNI KORACI.....	30
ZAKLJUČAK.....	31
ANEKS 1: LISTA SAGOVORNIKA	33
ANEKS 2: PREGLED INSTRUMENTATA ZA SARADNJU NA IMPLEMENTACIJI STRATEŠKIH OPREDELJENJA	34
ANEKS 3: LISTA REFERENCI	36

TABELE:

TABELA 1: KOMPARATIVNA STATISTIKA OPŠTINA FOČA I PLUŽINE.....	14
TABELA 2: KOMPARATIVNI PREGLED STRATEŠKIH CILJEVA OPŠTINA FOČA I PLUŽINE	16
TABELA 3: SWOT MATRICA.....	25

AKRONIMI I SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
CBC	Prekogranična saradnja
COSV	Comitato di coordinamento delle Organizzazioni per il Servizio Volontario
EU	Evropska unija
FIFA	Fédération Internationale de Football Association (Svjetska fudbalska organizacija)
BDP	Bruto domaći proizvod
GAP	Projekat upravne odgovornosti
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH (Njemačka tehnička saradnja)
IPA	Instrument pred pristupne pomoći
KM	Konvertibilna Marka – valuta Bosne i Hercegovine
Km	Kilometar
KUD	Kulturno umjetničko društvo
MNE	Crna Gora
NVO	Nevladina organizacija
ORF	Otvoreni regionalni fond
RMAP	Program razvoja opština zasnovan na pravima
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
MSP	Mala i srednja preduzeća
SWOT	S-Prednosti, W-Slabosti, O-Mogućnosti, T-Prijetnje
ToR	Projektni zadatak
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
USAID	Agencija za međunarodni razvoj SAD-a

REZIME

Uvod

Svrha ovog Koncepta je komparativna analiza dvije predmetne opštine i istraživanje potencijala i modela za njihovu buduću saradnju. Koncept ne predstavlja strateški dokument za prekograničnu saradnju opština Plužine i Foča. To je prije polazni dokument koji pruža pregled potencijala za prekograničnu saradnju, uz praktične preporuke za organe vlasti obje opštine, kao i predstavnike javnog i privatnog sektora, aktiviste građanskog društva i profesionalce iz međunarodnih agencija za razvojnu saradnju.

Koncept je finansiran pod pokroviteljstvom GIZ ORF projekta Prekogranični ekonomski razvoj Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

OPŠTI MODALITETI PREKOGRANIČNE SARADNJE

Konačni cilj svakog procesa prekogranične saradnje u Evropskoj uniji je da se uspostave funkcionalni euroregioni. Funkcionalna prekogranična područja širom Evrope se obično uspostavljaju u okviru tri faze. Prvu fazu karakteriše prekogranična saradnja između građana i privatnih subjekata, koja ima za cilj stvaranje uslova za razvoj njihovih vlastitih privatnih interesa. U drugoj fazi odvija se uključivanje prekogranične saradnje u lokalne institucije radi stvaranja povoljnih uslova za socio-ekonomski razvoj. Treća faza povlači sa sobom prekograničnu saradnju u kojoj se osnivaju nove institucije za rješavanje problema cijelog područja. U zemljama Evropske unije, prekogranična područja koja dostignu treću fazu nazivaju se Euroregionima.

Većina zemalja Zapadnog Balkana nemaju adekvatne formalne ili neformalne modele saradnje sa njihovim susjedima. Neki od bilateralnih prekograničnih aranžmana koji postoje na Zapadnom Balkanu pokazali su se više proceduralnim i formalnim nego produktivnim.

Prekogranična saradnja je novi instrument za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i ove dvije zemlje do sada nisu izradile zakonski okvir koji bi omogućio njihovim opštinama da uspostave funkcionalne prekogranične institucije.

OPSEG I METODOLOGIJA RADA

Opseg rada definisan je u okviru Projektnog zadatka a nakon toga potvrđen ugovorom, potpisanim od strane GIZ ORF-a i InTER-a.

Za izradu Koncepta je predviđen period od 1. Maja 2010.g. do kraja februara 2011.g.

Primijenjena metodologija predstavlja kombinovanu 'desk' analizu podataka iz sekundarnih izvora i razgovora sa ključnim akterima privatnog i javnog sektora dvije opštine: Foče i Plužina. Predstavnici opština i drugi zvaničnici javnog sektora bili su glavni izvori za identifikaciju i distribuciju sekundarnih podataka.

KRATAK OPIS TERITORIJE

Opština Foča se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i dio je političkog entiteta Republike Srpske. Nadmorska visina se kreće od 400m do 2,386m i značajan dio teritorije pokriven je šumom (76.702 ha) i obradivim zemljištem (30.901 ha).

Opština Plužine se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore na području između Durmitora na istoku, Vojnika i Golije na jugu i granice sa Bosnom i Hercegovinom na sjeveru i zapadu. Magistralni put Sarajevo-Foča-Podgorica prolazi kroz opštinu, i kao i opština Foča, opština Plužine se nalazi na visokoj nadmorskoj visini, pokrivena je šumama i pašnjacima, ali sa manje obradivog zemljišta.

KOMPARATIVNA ANALIZA DVIJE OPŠTINE

Koncept pruža detaljne komparativne analize dvije opštine u sljedećim oblastima:

- Teritorija;
- Demografija;
- Lokalna samouprava;
- Infrastruktura;
- Planska dokumentacija;
- Privreda;
- Turizam;
- Institucije socijalne zaštite;
- Zaštita životne sredine;
- Organizacije civilnog društva;
- Razvojna saradnja.

PREKOGRANIČNA SARADNJA

Istorijat saradnje: Zajednice u dvjema opštinama imaju veoma dugu istoriju saradnje, dijeleći zajedničku istoriju još od srednjeg vijeka. U modernijim vremenima XX vijeka, obje opštine su činile dio iste države, mada su i tada bile u različitim republikama. Veze između zajednica jačane su i brojnim brakovima između muškaraca i žena iz datih opština.

Skorije inicijative za saradnju: U cilju optimiziranja potencijala i poboljšanja saradnje između opština Plužine i Foča, GIZ ORF je započeo projekat prekogranične saradnje između istih. Projekat je osnovao radnu grupu za saradnju, koju čine predstavnici lokalnih samouprava, lokalnih turističkih organizacija, organizacija civilnog društva i privatnog sektora, uglavnom angažovanih u turističkom sektoru. Radna grupa je obučavana za pisanje predloga projekata za projekte finansirane sredstvima Evropske unije, a rezultat obuke su četiri predloga prekograničnih projekata urađenih na participativan način. Pored toga, radna grupa je bila u Sloveniji, na studijskom putovanju, gdje su njeni članovi imali mogućnost da vide konkretne primjere prekogranične saradnje između opština iz Slovenije, Italije i Austrije. Aktivnosti radne grupe redovno su predstavljane opštinskim vlastima, informišući ih o potencijalnim prekograničnim razvojnim inicijativama između dvije opštine.

SWOT Analiza: SWOT analiza prekogranične saradnje dvije opštine data je u Tabeli 3. na strani 24.

IDENTIFIKOVANI PREKOGRANIČNI RAZVOJNI POTENCIJALI I AKTIVNOSTI (STRATEŠKA OPREDELJENJA I POSEBNI CILJEVI)

Prekogranični razvojni potencijal i aktivnosti predstavljeni su u okviru tri glavna strateška opredjeljenja koja obuhvataju sve oblasti identifikovanog potencijala između dvije opštine. Svako strateško opredjeljenje ima nekoliko kategorija, od kojih se svaka dijeli na posebne ciljeve.

Strateško opredjeljene 1: Jačanje saradnje između lokalne samouprave i organa dvije opštine.

Lokalne strukture upravljanja: Aktuelne zahtjeve efikasnog i održivog prekograničnog razvoja mogu zadovoljiti jedino zajednički strateški i operativni naponi dvije lokalne uprave. Predloženi posebni ciljevi su:

- ☛ Stvaranje mehanizama za saradnju između dvije opštine;
- ☛ Razvoj ljudskih resursa zaposlenih u opštinama;
- ☛ Razvoj civilnog društva;
- ☛ Koordinacija u izradi prostornih planova i drugih lokalnih regulatornih politika;
- ☛ Razvoj zajedničkih infrastrukturnih projekata i zajedničko lobiranje za rekonstrukciju magistralnog puta E762 (M18) i korišćenje potencijala Drine i Tare.

Zaštita životne sredine: Od suštinske je važnosti da dvije opštine povećaju saradnju i koordinaciju kada je u pitanju čišćenje rijeke Tare i drugih turističkih destinacija. Takođe bi mogle sarađivati i kada je u pitanju podizanje nivoa svijesti stanovništva o pitanjima životne sredine, sa posebnim osvrtom na djecu i omladinu. Predloženi posebni ciljevi su:

- ☛ Jačanje saradnje između opštinskih javnih komunalnih preduzeća;

- Jačanje javno-privatnog dijaloga o pitanjima zaštite životne sredine na turističkim destinacijama;
- Podizanje nivoa svijesti o zaštiti životne sredine.

Reagovanje u vanrednim situacijama: Poplave koje su zahvatile opštinu Foča krajem 2010. g. ukazale su na neophodnost saradnje dve opštine u vanrednim situacijama. S tim u vezi predloženi su sledeći posebni ciljevi:

- Formiranje zajedničkog tijela za reagovanje u vanrednim situacijama;
- Organizovanje zajedničkih vježbi za reagovanje u vanrednim situacijama;
- Podizanje svesti i edukacija građana kako reagovati u vanrednim situacijama.

Strateško opredjeljenje 2: Pružanje podrške ekonomskom razvoju prekograničnog područja

Turizam: savjetuje se razvoj područja Plužine-Foča kao integrisane turističke destinacije sa proizvodima i uslugama koji bi se nalazili i na jednoj i na drugoj strani granice. Jačanje saradnje između dvije lokalne turističke organizacije treba naglasiti kao prioritet na horizontalnom nivou za sve gore pomenute inicijative, jer dati potencijali treba da budu iskorišteni od strane ove dvije turističke organizacije ili u bliskoj saradnji sa njima. Predloženi posebni ciljevi su:

- Razvoj turističkih proizvoda, usluga i destinacija na objema stranama granice;
- Zajednički marketing;
- Povećanje kvaliteta turističkog smještaja;
- Jačanje kapaciteta turističkih radnika;
- Integrisanje turizma sa drugim sektorima;

Razvoj preduzetništva: Kako nema javnih ili privatnih pružaoca usluga za razvoj preduzetništva / biznisa ni u jednoj ni u drugoj opštini, Foča i Plužine bi mogle zajedno da porade na razvoju novih ili jačanju postojećih institucija koje bi pružile podršku malim i srednjim preduzećima (MSP) i preduzetnicima iz oba grada. Predloženi posebni ciljevi su:

- Razvoj institucionalnih i organizacionih kapaciteta za obezbjeđenje usluga za razvoj preduzetništva / biznisa;
- Podrška u izradi projekata za razvoj MSP i preduzetništva;
- Organizovanje sajmovi i manifestacija;
- Promovisanje i jačanje javno-privatnog dijaloga u strateškim oblastima.

Ruralni razvoj: Dvije opštine imaju dobre prirodne potencijale za razvoj ruralne poljoprivrede; stoga, saradnja u ovoj oblasti može biti od velike važnosti. Predloženi posebni ciljevi su:

- Strategija integrisanog ruralnog razvoja Foče i Plužina;
- Razvoj kapaciteta za projekte ruralnog razvoja;

Strateško opredjeljenje 3: Saradnja u oblasti razvoja zajednice, kao što je kultura, umjetnost, obrazovanje, sport i rekreacija

Saradnja zajednica opština Foča i Plužine ima dugu istoriju i istu bi trebalo podsticati i u buduće. Stoga se, kao treće strateško opredjeljenje, nameće stvaranje preduslova za intenziviranje saradnje i kreiranje zajedničkih aktivnosti na polju kulture, obrazovanja, umjetnosti, sporta, rekreacije i ostalih vidova saradnje između dvije zajednice. Predloženi posebni ciljevi su:

- Razvoj zajedničkih projekata u oblasti kulture i umjetnosti;
- Unapređenje saradnje između obrazovnih ustanova;
- Unapređenje saradnje između sportskih udruženja.

Važno je naglasiti da ovo nije konačna lista mogućnosti za prekograničnu saradnju između opština Foča i Plužine, već bi se mogla proširiti mnogim drugim idejama i inicijativama koje bi bile od obostranog interesa.

STRUKTURE ZA SPROVOĐENJE BUDUĆE PREKOGRANIČNE SARADNJE I NEOPHODNI KORACI

Saradnja koja je uspostavljena u okviru GIZ ORF projekta stvorila je dobru osnovu za dalje inicijative u prekograničnom području koja je rezultirala stvaranjem radne grupe/foruma za prekograničnu saradnju. Na sastancima radne grupe zaključeno je da se formiraju dvije nevladine organizacije NVO Forum Foča i

NVO Forum Plužine, koje bi zatim potpisale sporazum o osnivanju Saveza koji će se zvati Prekogranični forum Foča - Plužine. Budući prekogranični Forum Foča - Plužine bi trebao imati sledeće organe:

Upravljačko tijelo: Upravljačko tijelo će se osnovati sa mandatom da bliže odredi ciljeve saradnje između dvije opštine i da vrši monitoring njihovog ostvarenja.

Tematske grupe: Dok Upravljačko tijelo ima više stratešku ulogu u saradnji između dvije opštine, tematske grupe će se osnovati radi poboljšanja saradnje po pojedinačnim sektorima, odnosno tematskim pitanjima, kao što su: turizam, infrastruktura, zaštita životne sredine, razvoj preduzetništva/biznisa, razvoj kapaciteta lokalne uprave, obrazovanje, kultura, itd.

Timovi formirani za potrebe određenih projekata / ad-hoc timovi: sporazum takođe treba da predvidi osnivanje timova za potrebe određenih projekata ili *ad hoc* timove koji bi radili na pojedinačnim pitanjima.

Sporazumom o formiranju saveza treba takođe urediti i procedure raspodjele poslova upravljačkog tijela, tematskih grupa i timova formiranih za potrebe određenih projekata. Preporučuje se da se formiraju ad hoc administrativne jedinice koje bi bile zadužene za koordinaciju posla prethodno pomenutih struktura, sa rotacijom između Foče i Plužina na svakih šest mjeseci.

U Konceptu se preporučuju sljedeći neodložni koraci za implementaciju prekogranične saradnje:

- Oba predsjednika opština, uz podršku članova Upravljačkog tijela, treba da promovišu i zastupaju investicioni potencijal na prekograničnom području kao i da lobiraju za više razvojnih fondova u tom smislu. Pored toga, veoma je važno ponovo pomenuti da Foča i Plužine treba da oforme tim stručnjaka koji bi bili zaduženi za pisanje projekata za sve inicijative predložene od strane struktura zaduženih za saradnju.
- Strukture zadužene za saradnju između Foče i Plužina treba da budu više inkluzivne nego isključive i treba da ostave prostora za neformalnu komunikaciju i saradnju između formalnih i neformalnih grupa iz obje opštine.
- Određivanje i podrška zaposlenog administrativnog osoblja koje bi bilo „kontakt tačke“ sa obje strane granice za prekograničnu saradnju.

ZAKLJUČAK

Foča i Plužine imaju slične razvojne potrebe i Koncept je pokazao veliki potencijal za saradnju između dvije opštine u mnogim oblastima.

Obje opštine pokušavaju da razviju turizam i ugostiteljstvo tražeći mogućnost za produženje turističke sezone i unapređenje turističke ponude. Koristeći koncept prekogranične saradnje, dvije opštine bi mogle da stvore integrisanu turističku ponudu koja bi se prostirala na obje strane granice dvije države. U okviru istog koncepta opštine bi mogle da sarađuju na izradi komplementarnih planskih dokumenata, razvoju neophodne infrastrukture, razvoju preduzetništva/biznisa, zajedničkih projekata zaštite životne sredine i mnogim drugim pitanjima.

Uspostavljanje funkcionalnih mreža i osnove za blisku saradnju treba da bude glavni cilj prekogranične saradnje između dvije opštine.

U skladu sa zaključcima foruma za prekograničnu saradnju dviju opština, koncept predlaže da se osnuju dvije nevladine organizacije, NVO Forum Foča i NVO Forum Plužine, koje bi potpisale sporazum o ujedinjenju u savez «Prekogranični Forum Foča-Plužine». Ovaj sporazum bi definisao modalitete i instrumente buduće saradnje i stvorio bi sledeće zajedničke organe: upravljačko tijelo, koje bi upravljalo i pratilo ostvarivanje prekograničnih inicijativa na strateškom nivou, tematske grupe, koje bi radile na inicijativama za saradnju po određenim sektorima ili temama, i timovi formirani za potrebe određenih projekata ili ad hoc timove koji bi radili na pojedinačnim inicijativama.

Uvod

Savremene potrebe svake lokalne zajednice bilo koje države mogu se sumirati u tri kategorije:

- Stabilizacija demokratije;
- Zaštita ljudskih prava; i
- Ekonomski razvoj.

Zajednice koje se nalaze na graničnom području imaju dodatni izazov pomjeranja sa ideje da je granica mjesto zatvaranja i odvajanja na ideju da je to otvorena kapija ka spoljnjem svijetu i da pruža jedinstvenu mogućnost za ispunjenje principa demokratije i saradnje.

Među pojedincima i predstavnicima lokalne male privrede i kulturnih grupa postoji određeni nivo saradnje, koji vodi do neformalno i spontano nastalih situacija. U svakom slučaju, situacija postaje komplikovanija kada su potrebne aktivnosti suviše zahtjevne i složene da bi ih pojedinci ili grupe iz lokalne zajednice mogli realizovati. U ovim uslovima korisno je aktivirati saradnju između javnih institucija (npr. opština), koje će ujedno raditi na stvaranju profitabilnijeg okruženja za dobrobit svih svojih građana.

Saradnja između pojedinaca i institucija opštine Plužine u Crnoj Gori i opštine Foča u Bosni i Hercegovini imaju dugu istoriju; dvije opštine dijelile su zajedničku istoriju još od srednjeg vijeka i dugi niz godina su bile dio iste države. Štaviše, lokalne zajednice su uvijek imale dobar i prijateljski odnos bez i jednog spora vrijednog pomena.

Danas se obje opštine suočavaju sa sličnim razvojnim problemima. Njihove privrede su prošle tranziciju, mijenjajući smjer od prerađivačke do industrije orjentisane na usluge. Istovremeno, zahtjevi građana za demokratiju i bolji kvalitet života zahtijevali su konstantne reforme opštinske administracije. Evropske integracije i potencijali za privlačenje IPA CBC fondova takođe stvaraju podsticaj za bolju saradnju između dvije opštine.

Svrha ovog Koncepta je da analizira dvije opštine na komparativan način i da istraži potencijal i modele za njihovu buduću saradnju. Koncept ne predstavlja strateški dokument za prekograničnu saradnju opština Plužine i Foča, već je prije polazni dokument koji pruža informacije o razvojnim potencijalima u predmetnom području. Koncept je finansiran iz sredstava GIZ ORF projekta Prekogranični ekonomski razvoj Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

Koncept počinje kratkim opisom teritorije, pružajući informacije o položaju dvije opštine. Zatim nastavlja sa komparativnom analizom dvije opštine zasnovanom na nekoliko kriterijuma: teritorija, demografija, lokalna samouprava, infrastruktura, planski dokumenti, privreda, turizam, institucije socijalne zaštite, zaštita životne sredine, civilno društvo i razvojna saradnja. Naredno poglavlje istražuje istorijske i savremene inicijative za prekograničnu saradnju, koju prati istraživanje potencijala za proširenje saradnje između dvije opštine. Zatim slijedi SWOT analiza i, kao zaključak, preporuke za buduće intervencije.

Namjera ovog Koncepta je da pruži pregled potencijala za prekograničnu saradnju, uz praktične preporuke za vlasti dvije opštine, kao i predstavnike privatnog i javnog sektora, aktiviste civilnog društva i stručnjake iz međunarodnih agencija za razvojnu saradnju.

OPŠTI MODELITETI PREKOGRANIČNE SARADNJE

Konačni cilj svih procesa prekogranične saradnje u Evropskoj uniji je uspostavljanje funkcionalnih Euroregiona. Funkcionalna prekogranična područja širom Evrope se obično uspostavljaju u okviru tri faze. Prvu fazu karakteriše prekogranična saradnja između građana i privatnih subjekata, a ima za cilj stvaranje uslova za razvoj njihovih spostvenih privatnih interesa. Druga faza se ogleda u uključivanju prekogranične

saradnje među lokalnim institucijama radi stvaranja povoljnih uslova za socio-ekonomski razvoj. Treća faza povlači sa sobom prekograničnu saradnju i u njoj se uspostavljaju nove institucije za rješavanje problema cijelog područja. U državama Evropske unije, prekogranična područja koja dostignu treću fazu nazivaju se Euroregionima. Konačni cilj svih procesa prekogranične saradnje u Evropskoj uniji je uspostavljanje funkcionalnih Euroregiona.

Euroregioni se obično ne podudaraju sa nekom zakonodavnom ili upravnom institucijom, niti imaju direktnu političku moć. Njihov rad je ograničen na nadležnosti lokalnih i regionalnih vlasti koje ih konstituišu. Obično su uređeni tako da promovišu zajedničke prekogranične interese i da sarađuju radi zajedničkog dobra pogranične populacije.

Generalno, postoje tri tipa Euroregiona:

- Prvi tip se odnosi na Euroregione koji imaju za namjeru da obezbijede područje sa makrostrukturama ili političkim sporazumima za prekograničnu saradnju, dizajniranu tako da poveže područje sa širim međunarodnim okruženjem. Cilj ovog tipa Euroregiona je da obezbijedi područje putnom i lučnom makro infrastrukturom (luke, autoputevi, aerodromi), objektima koji bi mogli ići u prilog saradnji u pograničnim regionima, međusobno usklađenim državnim zakonodavstvom i prekograničnim sporazumima između država i/ili regiona. Ove ciljeve mogu ostvariti tijela Euroregiona, preduzimanjem inicijativa na polju zakonodavstva putem konvencija i odluka o operativnim intervencijama.
- Drugi tip Euroregiona ima za cilj implementaciju saradnje pomoću funkcionalnih mreža. Osnova su institucije koje idu u prilog uspostavljanju i stabilizaciji veza između kompanija, firmi, administrativnih institucija, kulturnih institucija, udruženja, masovnih medija, itd. Iz ovih veza koje su nastale iz pojedinačnih institucija Euroregiona rađaju se mreže odnosa koje su pod kvalitativnim uticajem onoga što je predmet razmjene: novac, informacije, kultura, sport itd.
- Treći tip Euroregiona ima za cilj blisku saradnju što je usko povezano sa lokalnom zajednicom, stvaranjem prekograničnih područja specijalizovanih za neke privredne funkcije (na primjer zimski turizam, univerzitetsko obrazovanje, ruralni razvoj, itd.) i intezivnim angažovanjem stanovništva.

Važno je napomenuti da ova tri tipa Euroregiona ne isključuju jedni druge, ili drugim riječima, svaki Euroregion pripada bar jednom od tri tipa, ako ne i svima.

Većina zemalja zapadnog Balkana nema adekvatne formalne ili neformalne modalitete saradnje sa svojim susjedima. Neki od bilateralnih prekograničnih sporazuma koji postoje na zapadnom Balkanu pokazali su se više proceduralnim i formalnim nego produktivnim. Prekograničnu saradnju ponekad sputavaju političke i istorijske razlike i razmišljanja vezana za državni integritet i bezbjednost. Nedostatak povjerenja i dobrih ličnih odnosa ponekad narušavaju produktivnu i brzu razmjenu informacija i znanja. U nekim slučajevima, jezičke razlike, proceduralne razlike i ograničena oprema takođe otežavaju prekograničnu saradnju.

Prekogranična saradnja je novi instrument za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i ove dvije države do sada nisu izradile zakonski okvir koji bi omogućio njihovim opštinama da uspostave funkcionalne prekogranične institucije.

OPSEG I METODOLOGIJA RADA

Opseg rada definisan je u okviru Projektnog zadatka a nakon toga potvrđen ugovorom, potpisanim od strane GIZ ORF-a i InTER-a. Sljedeći aspekti su od posebne važnosti:

- 1) Doprinos utvrđivanju i konačnom određenju strukture i sadržaja koncepta prekograničnog razvoja;
- 2) Izrada sljedećih obaveznih djelova koncepta prekograničnog razvoja:
 - Analiza socio-ekonomskog stanja, kapaciteta lokalne uprave i relevantnih institucionalnih struktura na području obuhvaćenom konceptom prekograničnog razvoja i to:

- Pregledom raspoložive dokumentacije;
 - Prikupljanjem neophodnih dodatnih podataka i informacija;
 - Razgovorima sa ključnim osobama;
 - Primjenom bilo kog drugog sredstva verifikacije, koje se čini neophodnim i odgovarajućim;
- Priprema SWOT-analize sadašnjeg stanja na području koje će obuhvatiti koncept prekograničnog razvoja na osnovu rezultata Aktivnosti #1 i identifikovanje značajnih struktura socio-ekonomskeg razvoja, glavnih potencijala (uključujući i institucionalne kapacitete) za razvoj, ključnih problema (uključujući institucionalne kapacitete) socio-ekonomskog razvoja i područja kolizije između interesa i zahtjeva socio-ekonomskog razvoja i zaštite životne sredine;
 - Formulisanje odgovarajućih strateških opredjeljenja za budući razvoj u naznačenom prekograničnom području;
 - Identifikacija i definisanje neophodnih struktura implementacije, upravljanja i monitoringa;
 - Formulisanje smjernica / načina rada za funkcionisanje prekograničnih struktura implementacije, upravljanja i monitoringa;
 - Izrada plana aktivnosti;

3) Izrada nacrt dokumenta koncepta prekograničnog razvoja (uz doprinos GIZ-a od strane koordinatora projekta i konsultanta na projektu);

4) Nosilac vodeće uloge u predstavljanju nacrt koncepta tokom javne rasprave i izrade konačnog nacrtu u skladu sa primjedbama datim na prednacrt tokom javne rasprave.

Za izradu Koncepta je predviđen period od 1. Maja 2010.g. do kraja februara 2011.g.

Primijenjena metodologija predstavlja kombinovanu 'desk' analizu podataka iz sekundarnih izvora i razgovora sa ključnim akterima privatnog i javnog sektora dvije opštine: Foče i Plužina. Predstavnicima opština i drugi zvaničnici javnog sektora bili su glavni izvori za identifikaciju i distribuciju sekundarnih podataka.

Primarni podaci za Koncept prikupljeni su kroz individualne i kolektivne razgovore sa ključnim akterima iz javnog i privatnog sektora. Takođe su, između ostalih, obavljani razgovori sa predstavnicima muzeja, institucija za sport i kulturu, lokalnih turističkih organizacija, škola, organizacija građanskog društva, udruženja rafting klubova i etno/eko sela.¹

Ukupno su obavljena 22 razgovora sa 27 predstavnika iz 20 institucija, organizacija i kompanija (vidjeti Aneks 1 u kome se nalazi potpuna lista sagovornika). Razgovori na terenu organizovani su u tri faze, prvo u Foči u maju, zatim u Podgorici u junu i na kraju i u Foči i u Plužinama u oktobru. Strateški ciljevi Koncepta predstavljeni su na prvom sastanku Foruma za prekograničnu saradnju, održanom u Foči 16. decembra 2010.g a zatim dalje dorađeni tokom drugog sastanka foruma, održanom u Podgorici 1. februara 2011.g.

KRATAK OPIS TERITORIJE

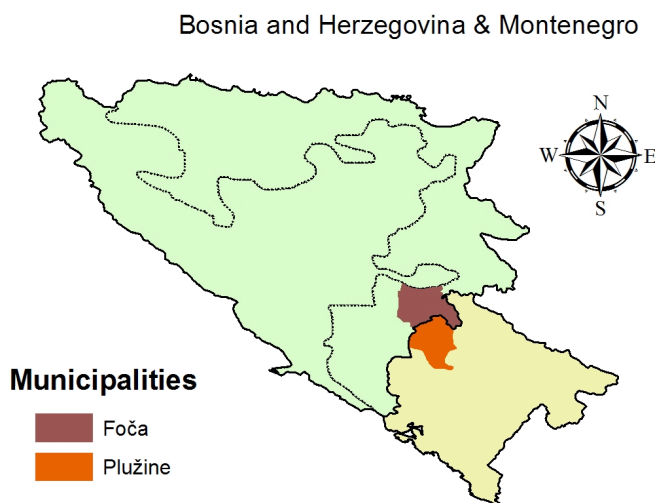
Opština Foča se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i dio je političkog entiteta Republike Srpske. Opština se nalazi na raskršću dva važna magistralna puta: Beograd-Foča-Dubrovnik i Sarajevo-Foča- Podgorica. Nadmorska visina se kreće od 400m do 2,386m i značajan dio teritorije pokriven je šumom (76.702 ha) i obradivim zemljištem (30.901 ha).

Opština Plužine se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore na području između Durmitora na istoku, Vojnika i Golije na jugu i granice sa Bosnom i Hercegovinom na sjeveru i zapadu. Opština je ispresijecana kanjonima rijeke Pive, Komarnice i Vrbnice, a neki su duboki i do 1.000m. Opštinu karakteriše i vještačko jezero na rijeci Pivi dugo 43km, sa jednom od najvećih betonskih brana u Evropi. Magistralni put Sarajevo-Foča-Podgorica prolazi kroz opštinu i kao i opština Foča, opština Plužine se nalazi na visokoj nadmorskoj visini, pokrivena je šumama i pašnjacima, ali sa manje obradivog zemljišta.

¹ U Crnoj Gori, etno i eko sela smatraju se različitim pravnim kategorijama

Granica između dvije opštine (i naravno između dvije države) proteže se kanjonom Tare na istoku (najdublji kanjon u Evropi, pod UNESCO zaštitom kao lokalitet prirodnog naslijeđa), i vizuelno impresivnim planinama Maglić, Zelengora i Treskavica na zapadu. Na strani Foče, ove planine formiraju Nacionalni park „Sutjeska“, koji je najstariji nacionalni park u Bosni i Hercegovini

Slika 1: Prekogranično područje Foča - Plužine

KOMPARATIVNA ANALIZA DVIJE OPŠTINE

TERITORIJA

Opština Foča obuhvata površinu od 1.115 km² dok opština Plužine obuhvata 854km²; obje su među opštinama sa najvećom površinom u svojim državama. Imaju sličnu reljefnu konfiguraciju koju čine visoke planine, ispresijecane kanjonima i riječnim dolinama. U prosjeku, opština Plužine je na većoj nadmorskoj visini od opštine Foča, mada obje opštine imaju planinske vrhove koji dosežu visinu od preko 2.300m. Zbog veće nadmorske visine, opština Plužine ima više planinsku, suhu i oštru kontinentalnu klimu, dok dolina rijeke Drine u opštini Foča obezbjeđuje umjerenije klimatske uslove.

DEMOGRAFIJA

Opština Foča je značajno naseljenija nego opština Plužine. Po popisu stanovništva iz 1991.g., Foča je imala 40.513 stanovnika. Nakon rata, ovaj broj se smanjio i procjenjuje se na sadašnjih 27.000² sa gustinom naseljenosti 24,21 stanovnika/km². Sa druge strane, opština Plužine ima samo 4.272 stanovnika sa gustinom naseljenosti 5 stanovnika/km². Ove brojke pokazuju da su obje opštine slabo nastanjene, posebno Plužine. Mada se

Tabela 1: Komparativna statistika opština Foča i Plužine

	Opština Foča	Opština Plužine
Površina u km ²	1.115	854
Stanovništvo	27.000	4.272
Gustina naseljenosti	24.21 stanovnik po km ²	5 stanovnika po km ²
Broj naselja	95	50
Broj zaposlenih	3.930	1.110

Izvor: Strategije razvoja opština Foča i Plužine

² Nakon rata nije organizovan popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, tako da se ne može pouzdano odrediti tačan broj stanovnika u Foči.

obje opštine smatraju ruralnim, Foča takođe ima i značajan broj urbanog stanovništva.

LOKALNA SAMOUPRAVA

Obje opštine imaju dugu tradiciju lokalne samouprave, koja je uspostavljena i funkcioniše u okviru državne (u slučaju Plužina) i entitetske (u slučaju Foče) legislative. Iako se nalaze u različitim državama, sistem lokalne samouprave je sličan u objema opštinama. Strukturu obje opštine čini skupština opštine – zakonodavni organ i predsjednik opštine – izvršni organ (načelnik u Foči). Skupštine opština donose propise, strategije, planove i programe i raspravljaju o gradonačelnikovim izvještajima. Predsjednici opština imaju izvršnu moć i široke nadležnosti: predlažu donošenje opštinskih propisa, zaduženi su za njihovu implementaciju i vrše inspekciju rada lokalne uprave.

U slučaju Crne Gore, predsjednik opštine imenuje glavnog administratora koji upravlja i koordinira radom organa lokalne uprave i koji je odgovoran za zakonitost, efikasnost i ekonomičnost njihovog rada. Rukovodiocem organa lokalne uprave (sekretarijata, odjeljenja itd.) imenuje glavni administrator, nekad sa odobrenjem predsjednika opštine a nekad nezavisno. Zakonodavna struktura Republike Srpske ne uključuje glavnog administratora, mada sekretar opštine obavlja sličnu ulogu.

Administrator takođe određuje unutrašnju organizaciju i sistematizaciju organa i službi u opštini. Na kraju, glavni administrator vrši nadzor zakonitosti i cjelishodnosti rada komunalne policije (koja obezbjeđuje komunalni red kada su u pitanju komunalne aktivnosti kao što je parkiranje, odlaganje otpada, snadbijevanje vodom, kanalizacija itd.).

Skupštinu opštine Foča čini 31 odbornik. Posljednji lokalni izbori održani su 2008. g. kada je devet političkih partija i koalicija ušlo u skupštinu. Izvršnu moć ima načelnik opštine.

Uprava opštine Foča organizovana je kroz sljedeća odjeljenja:

- Odjeljenje za opštu upravu;
- Odjeljenje za privredu i društvene djelatnosti;
- Odjeljenje za prostorno uređenje i stambeno-komunalne poslove;
- Odjeljenje za finansije, kao i inspeksijske poslove;
- Stručna služba skupštine opštine;
- Stručna služba načelnika opštine

U februaru 2007.g., opština Foča je dobila sertifikat ISO 9001–2000 za upravljanje kvalitetom, što je pružilo pisanu garanciju da je sistem kvaliteta koji se primjenjuje u opštini Foča usklađen sa međunarodnim standardom ISO 9001.

Skupština opštine Plužine broji 30 odbornika iz četiri političke partije i koalicije, izabranih 2010.g. Izvršnu moć ima predsjednik opštine.

Lokalna uprava opštine Plužine organizovana je kroz jedan sekretarijat, i ima sljedeće službe:

- Služba za opštu upravu,
- Služba za privredu, finansije i preduzetništvo;
- Služba za statusna i socijalna pitanja građana;
- Služba zaštite

Obje opštine imaju budžet od nešto malo više od 4 miliona eura godišnje. Imajući u vidu da Foča ima oko sedam puta više stanovnika nego Plužine, može se zaključiti da postoji značajna razlika u investicionim kapacitetima između dvije opštine.

Objema opštinama nedostaje integrisani *one-stop shop* sistem za kompletno pružanje lokalnih usluga njihovim građanima.

INFRASTRUKTURA

Stanje fizičke infrastrukture u objema opštinama je nezadovoljavajuće. Već više od dvadeset godina nije bilo nijednog značajnog projekta razvoja infrastrukture, a stanje postojeće infrastrukture je loše zbog neadekvatnog i nedovoljnog održavanja.

Magistralni put E762 (M18), koji povezuje Sarajevo i Tiranu kroz Foču i Plužine, je u lošem stanju. Iako je daljina između dva grada manja od 60km, potrebno je više od 90 minuta da bi se stiglo od jedne do druge opštine. Put je posebno loš na dionici između Foče i Šćepan Polja, graničnog prelaza na granici sa Crnom Gorom. Na ovoj dionici put je širok svega 3.5m i karakteriše ga puno odrona, aktivnih klizišta i stalne deformacije površine puta. Zbog ovako loših uslova, put je zatvoren za kamione i teretna vozila.

Zbog izgradnje nove hidrocentrale „Buk-Bijela“ na rijeci Drini, dionica postojećeg magistralnog puta E762 (M18) je planirana za potapanje, tako da bi je trebalo izmjestiti. Međutim, izgradnja tog postrojenja se stalno otkazuje ili odgađa, prvo zbog rata u Bosni i Hercegovini kao i zbog pobornika zaštite životne sredine radi zaštite kanjona Tare od plavljenja.

Most na rijeci Tari na Šćepan Polju je takođe slab i opasan objekat koji zahtijeva kompletnu rekonstrukciju. Most je oštećen tokom rata, a kasnije saniran sa namjerom da se obezbijedi privremeno rješenje za prelaz preko kanjona Tare. Most je popločan drvenim gredama, koje su sada ozbiljno oštećene na nekoliko mjesta i predstavlja opasnost kako po automobile tako i po pješake. Most je, iz svih ovih razloga stalno zatvoren za teretna vozila.

Sanacija magistralnog puta E762 (M18) prepoznata je kao strateški prioritet i za Bosnu i Hercegovinu i za Crnu Goru. Bosna i Hercegovina je uradila studiju izvodljivosti za sanaciju puta između Foče i Huma. Na drugoj strani, crnogorske vlasti su prepoznale neophodnost sanacije puta između Šćepan Polja i Plužina i preduzeli su početni koraci u tom pogledu. Međutim, rekonstrukcija i sanacija magistralnog puta je u rukama državnih organa uprave, pa samim tim opštine Foča i Plužine imaju ograničenu moć da aktivnije pristupe ovom pitanju.

Pored putne infrastrukture između dvije opštine, svaka od njih se bori sa svojim sopstvenim problemima komunalne infrastrukture. Kanjoni rijeke Pive, Komarnice i Vrbnice presijecaju opštinu Plužine, tako da su neka sela udaljena čak više od 50 km od grada Plužine. Tokom posljednje dvije godine, opština Plužine je preduzela značajne mjere za poboljšanje stanja lokalnih puteva ponovnim asfaltiranjem 55km lokalnih puteva što će se nastaviti tako da će do naredne godine sva sela u opštini biti povezana asfaltiranim putevima.

Ostala infrastrukturna pitanja uključuju neodložnu potrebu izgradnje postrojenja za tretman kanalizacije u gradu Plužine, jer se trenutno sve otpadne vode izlivaju direktno u jezero. *Elektroprivreda Crne Gore* treba da finansira ovaj projekat kao dio neispunjenih obaveza zbog izgradnje brane na Pivi i iseljavanja stanovnika grada Plužine 70-ih godina.

PLANSKA DOKUMENTACIJA

Nakon mnogo godina, opštine Foča i Plužine su počele da ulažu u izradu neophodne planske dokumentacije. Uz tehničku podršku UNDP-a u okviru Programa za razvoj lokalne uprave zasnovan na pravima (RMAP), opština Foča je uz aktivno učešće svih zainteresovanih aktera izradila i usvojila Strategiju razvoja opštine za period od 2009.g. do 2015.g. Ova strategija definiše viziju³ i 4 razvojna cilja:

Razvojni cilj 1: Povećati efikasnost, transparentnost i odgovornost opštinske uprave i organizacija građanskog društva.

³ Izjava vizije opštine Foča navodi: U 2015. godini, Foča će biti ekonomski razvijena i prostorno organizovana zajednica, koja će se ogledati u visokom nivou razvoja društvenih djelatnosti, kao i dinamična lokalna zajednica posvećena daljem poboljšanju kvaliteta života svih građana.

Razvojni cilj 2: Povećati stopu zaposlenosti kroz efikasno korišćenje prirodnih resursa u preradi drveta, poljoprivredi, turizmu i energetici.

Razvojni cilj 3: Poboljšati prostorne uslove, razviti saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu i poboljšati zaštitu životne sredine.

Razvojni cilj 4: Osigurati bolji kvalitet obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite, i unaprijediti kulturne i sportske aktivnosti u opštini.

Razvojni ciljevi se dalje dijele na strateške ciljeve, programe, projekte i mjere.

Opština Plužine je započela proces izrade strategije opštine u septembru 2010.g., koja se nalazi u završnoj fazi. Tehničku pomoć je obezbijedio GIZ, u okviru ORF projekta Prekogranični ekonomski razvoj Crne Gora i Bosne i Hercegovine. Nacrt strategije uključuje dugoročnu viziju opštine⁴, identifikuje važne sektore i u okviru njih određuje ciljeve, programe, projekte i mjere.

Tabela 2 daje pregled strateških ciljeva dvije opštine, na način da se mogu porediti po sektorima. Analizom ciljeva, možemo pronaći brojne sličnosti u razvojnim inicijativama svake od opština.

Obje opštine smatraju da je turizam i programi i projekti koji se odnose na turizam jedan od centralnih aspekata njihovog ekonomskog razvojnog potencijala. Poljoprivreda i proizvodnja zdrave hrane je druga razvojna oblast zajednička za obje opštine. Pored toga, opština Foča vidi potencijal u šumarstvu i drvoprerađivačkoj industriji, kao i u razvoju samo-zapošljavanja kroz preduzetništvo. U međuvremenu, obje opštine su zainteresovane za povećanje standarda života građana poboljšanjem infrastrukture, stanja životne sredine, zdravstvenih i socijalnih službi. Opštine su takođe usmjerene na unapređenje sopstvenih opštinskih službi. Važno je napomenuti da je jedan od strateških ciljeva opštine Plužine unapređenje prekogranične saradnje sa opštinom Foča, što je jasan znak nivoa svijesti o značaju saradnje između donosioca odluka iz dvije opštine.

Tabela 2: Komparativni pregled strateških ciljeva opština Foča i Plužine

Sektor	Opština Foča	Opština Plužine
Privreda	Do 30.000 registrovanih noćenja na godišnjem nivou do 2013.g., kroz unaprijeđene programe, infrastrukturu i ljudske resurse (Cilj 2.3).	Povećanje kvantiteta (smještajni kapaciteti, infrastruktura) i kvaliteta (usluge, smještaj, infrastruktura) turističke ponude
	Revitalizovana i modernizovana drvna industrija do 2015.g., sa do 80% finalne obrade drveta (Cilj 2.1).	Održavanje i jačanje postojećih proizvodnih kapaciteta i podsticanje novih inicijativa u proizvodnom sektoru
	Do 2012.g., minimum 5.000 registrovanih zaposlenih pojedinaca (Cilj 2.4).	
	Do 2010.g., razvijena poljoprivredna proizvodnja sa minimum 100 registrovanih zaposlenih i osigurani mehanizmi za prodaju poljoprivrednih proizvoda (Cilj 2.2).	Stvaranje uslova za povećanje kvaliteta / kvantiteta proizvodnje zdrave hrane individualnih poljoprivrednih proizvođača i zadruga
Socijalna pitanja	Do 2015.g., ojačaće se kapaciteti socijalnih i zdravstvenih ustanova i osiguraće se kvalitetne usluge za stanovništvo opštine (Cilj 4.1).	Poboljšanje uslova za socijalno ugroženo stanovništvo
	Do 2012.g., osiguraće se infrastrukturni i tehnički preduslovi za bolji razvoj kulture i sporta u opštini (Cilj 4.3).	Poboljšanje situacije u vezi specijalističkih pregleda u opštini Plužine
	Do 2011.g., ojačani tehnički,	Poboljšanje kvaliteta i broja sportskih i kulturnih događaja
		Jačanje dijaloga između opštinske uprave i civilnog društva i građana

⁴ Radna verzija vizije opštine Plužine navodi: Opština Plužine je atraktivna lokacija za život i posjeduje adekvatne uslove za ekonomski razvoj istovremeno sa očuvanjem postojećeg povoljnog stanja prirodnih resursa i životne sredine.

Sektor	Opština Foča	Opština Plužine
	organizacija građanskog društva za aktivno učešće u upravljanju javnim poslovima (Cilj 1.2)	
	Do 2012.g., osiguraće se infrastrukturni i tehnički uslovi u svim obrazovnim institucijama sa unaprijed postavljenim standardima (Cilj 4.2).	Zadržavanje stručnog kadra i stručno usavršavanje odraslih
Infrastruktura	Do 2015.g., obezbijediće se redovno kontrolisana i bezbjedna voda za piće za 85% domaćinstava, uz povezivanje sa sistemima za prikupljanje i obradu otpadnih voda (Cilj 3.1).	Poboljšanje saobraćajne infrastrukture
	Do 2010.g., obezbijediće se sistemi za održivo sakupljanje i odlaganje čvrstog otpada za 80% domaćinstava i ojačati tehnički i ljudski kapaciteti za zaštitu životne sredine (Cilj 3.2).	Unapređenje komunalne infrastrukture
	Do 2015. g., usvojiće se odgovarajuća planska i urbanistička dokumentacija i izvršiće se rekonstrukcija putne infrastrukture i električne mreže u skladu sa potrebama stanovništva (Cilj 3.3)	
	Do 2013.g., povećaće se broj noćenja do 30.000 registrovanih na godišnjem nivou, kroz poboljšane programe, infrastrukturu i ljudske resurse (Cilj 2.3).	Poboljšanje uslova za posjetioce i kvalitetnija turistička ponuda
Životna sredina	Do 2010.g., obezbijediće se sistemi za održivo sakupljanje i odlaganje čvrstog otpada za 80% domaćinstava i ojačaće se tehnički i ljudski kapaciteti za zaštitu životne sredine (Cilj 3.2).	Povezivanje zaštićenih područja CG i BiH i njihova zajednička valorizacija
		Poboljšanje komunalne infrastrukture radi bolje zaštite životne sredine
		Zaštita prirodnih resursa i biodiverziteta
Opštinska uprava	Do 2012.g., poboljšaće se kapaciteti ljudskih resursa i tehnički kapaciteti opštinske administracije i unaprijediti upravljanje javnim finansijama, opštinskom imovinom i lokalnim razvojem (Cilj 1.1)	Proširenje nadležnosti lokalne samouprave
		Efikasna lokalna uprava
		Unapređenje prekogranične saradnje sa opštinom Foča i pograničnim opštinama u BiH

Opština Plužine radi na izradi prostorno-urbanističkog plana za period do 2025.g.; urađen je nacrt plana i sprovedena javna rasprava. Prostorni plan opštine Foča donešen je u novembru 1990.g. i izrađen je za period od 1990.g. do 2001.g. Međutim, još uvijek nije započeta revizija plana. Izrada novog prostornog plana opštine postalo vrlo značajno pitanje posebno nakon donošenja Prostornog plana Republike Srpske 2007.g.

Postojeći Prostorni plan definiše režime izgradnje u urbanim područjima, kao i zaštitne infrastrukturne pojaseve i druge zaštitne zone. Povećana upotreba prirodnih resursa opštine radi razvoja turizma i ugostiteljske industrije, kao i izgradnja neophodne infrastrukture, je planirana u toku planskog perioda. Prostorni plan opštine Foča iz 1990.g. definisao je područje od Sastavaka do Broda kao područje od posebnog značaja u pogledu prirode i pejzaža, dok prostorni plan Republike Srpske predviđa formiranje Nacionalnog parka „Tara“ u kanjonu Tare.

Opština Foča je u decembru 2010.g. usvojila Regulacioni plan Hum – Šćepan Polje sa planskim rješenjima kojima se stvaraju preduslovi za gradnju turističkih i rekreativnih kapaciteta, uz prateće i komplementarne sadržaje na predmetnom području, kao i uz maksimalno očuvanje i uklapanje postojećeg prirodnog ambijenta u nova urbanistička rješenja.

Prostorni plan Crne Gore identifikuje zone kanjona Tare i planinu Durmitor kao područja od posebnog značaja. U toku je izrada Prostornog plana posebne namjene za područje Durmitora (Nacionalni park Durmitor i šire područje) kojim će se definisati opšte smjernice za korištenje prostora na datoj teritoriji. Takođe, ovim dokumentom će se detaljno obraditi područje Šćepan Polja uz samu granicu sa Bosnom i Hercegovinom, koje se uglavnom koristi za rafting i ugostiteljske namjene. Do sada, međutim, nema prave informacije o tome kada će ovaj dokument biti dostupan javnosti.

U skladu sa zakonom, crnogorske opštine imaju ovlaštenja da određene dijelove svoje teritorije proglase zaštićenim područjem, mada to zavisi od drugih državnih planskih dokumenata kao što je Prostorni plan Crne Gore. Opštine Plužina, u saradnji sa Zavodom za zaštitu prirode Crne Gore, priprema studiju izvodljivosti za proglašenje dijelova planina Maglić - Bioč – Volujak regionalnim parkom, koja će odrediti validnost ove inicijative i buduće granice regionalnog parka. Izradu studije je finansijski podržao UNDP Podgorica.

PRIVREDA

U posljednje dvije decenije privreda Foče je u stagnaciji koja je rezultirala stečajem gotovo svih velikih preduzeća. Privatizacija društvenih preduzeća nije uspjela u revitalizaciji privrede i ponovnom stvaranju mogućnosti za zapošljavanje. Dvije od najznačajnijih kompanija, rudnik mrkog uglja Miljevina i Preduzeće za šume Maglić su još uvijek aktivne, ali i dalje rade sa ograničenim kapacitetom. Tako, kao najznačajniji poslodavci u Foči ostaju organi javnog sektora kao što je sama opština, javno komunalno preduzeće, Nacionalni park „Sutjeska“ i bolnica, kao i fakulteti koji su premješteni iz Sarajeva tokom rata.

Šume predstavljaju jedan od velikih resursa opštine Foča i pokrivaju 69% njene teritorije. Međutim, velika površina šuma je pod upravom organa vlade Republike Srpske. Kontrolu nad ovim resursima ima javno preduzeće za šume „Maglić“ kao i Nacionalni park „Sutjeska“. Opština Foča ne ostvaruje nikakav profit od eksploatacije šuma osim zaposlenja nekolicine lokalnih stanovnika u ovim preduzećima. Kako je veći dio od 27 ha zemljišta i objekata u Brodu razoreno zbog nemarnosti i nedostatka investicija, opština ima plan da otkupi ove objekte od preduzeća za šume „Maglić“ i da ih pretvori u industrijsku zonu za razvoj drvoperaćivačkih i drugih industrijskih poslova.

Po opštinskoj statistici, 80 kompanija iz Foče je predalo svoj godišnji finansijski izvještaj za 2009.g. Ove kompanije zapošljavaju 865 radnika. Pedeset kompanija je potvrdilo pozitivan završni račun za 2009.godinu, mada je samo njih 8 ostvarilo profit veći od 50.000KM. Postoji puno drugih preduzeća registrovanih po cijeloj Bosni i Hercegovini, a koja imaju svoje područne kancelarije u Foči (npr. „Telekom RS“, „Pošte Srpske“, bolnice, fakulteti itd.). Pored toga, ima 426 registrovanih preduzetnika i zanatlija, koje zapošljavaju 650 radnika.

Centar privrede opštine Plužine predstavlja hidrocentrala „Piva“, koja je dio sistema koji snabdijeva cijelu Srbiju električnom energijom. Postrojenje ostvaruje godišnji profit između 30 i 33 miliona američkih dolara i zapošljava 204 radnika. Međutim, opština gotovo da nema direktne dobrobiti od hidrocentrale. Opštinski zvaničnici su se zalagali za usvajanje politike po kojoj bi se postrojenju naplaćivala naknada za korišćenje lokalnih vodnih resursa, ali za sada njihovi pokušaji ostaju neuspješni.

Osim hidrocentrale, ostali segmenti privrede opštine Plužine nisu dobrostojeći. Prije svega, privatizacija društvenih preduzeća je loše urađena. Nakon privatizacije, nekada veoma uspješna Fabrika elektroda došla je do stečaja, pri čemu je većina radnika ostala bez posla. U međuvremenu, nakon privatizacije poljoprivrednog kompleksa „Bajo Pivljanina“, uzgoj ovaca je opao sa 2.000 na oko 500 ovaca, što je dovoljno da se zadovolje potrebe restorana, koji pripadaju novim vlasnicima kompleksa.

Situacija sa ugostiteljsko-turističkim preduzećem Piva je još dramatičnija jer su pod stečajem. Preduzeće je vlasnik hotela, koji je jedini u Plužinama, ostavljajući grad bez pristojnog smještaja za posjetioce i poslovne ljude.

Na teritoriji opštine posluje privatna pilana, mada su njeni kapaciteti prilično ograničeni. Kada je u pitanju šumarstvo, situacija je bolja nego u Foči, jer je eksploatacija šuma data privatnim koncesionarima. Ostatak privatnog sektora je uglavnom fokusiran na turističke aktivnosti kao što su rafting klubovi, etno sela, itd., kao i na maloprodaju i poljoprivredu manjeg obima.

Po statistikama, životni standard u Plužinama je viši nego u Foči. Na osnovu dostupnih podataka, BDP *per capita* u 2007.godini u Foči je 2.600KM ili oko 1.300 eura. Nasuprot tome, BDP *per capita* u Plužinama u 2001.godini je skoro 2.779 eura, što je više od dva puta više nego u Foči. Međutim, prosječne cijene hrane i pića su takođe više u Plužinama nego u Foči.

TURIZAM

Obje opštine pokazuju dobar potencijal za razvoj kontinentalnog turizma, naročito na polju ekstremnih sportova kao što su rafting, planinarenje, biking i hiking. Područje obje opštine je poznato po divljoj netakutoj prirodi sa dubokim kanjonima, planinskim vrhovima na velikim nadmorskim visinama, prirodnim i vještačkim kao i glečerskim jezerima. Štaviše, Nacionalni park Sutjeska koji se nalazi na teritoriji opštine Foča u svom sastavu ima i prašumu "Perućica", koja je jedinstveni fenomen ove vrste u Evropi. Teritorija obuhvaćena dvjema opštinama ima i brojna istorijska, religijska i druga mjesta interesantna za razgledanje koja su privlačna za turiste.

Najiskorišćeniji turistički potencijal u obje opštine je rafting na rijeci Tari, koja predstavlja granicu između dvije opštine (i dvije države), a koja ima najdublji kanjon u Evropi. Kanjon je pod zaštitom UNESCO-a i nalazi se na listi svjetske prirodne baštine. Rafting predstavlja veoma popularnu aktivnost na rijeci, koja privlači oko 30.000 turista godišnje u obje opštine.

Turistička potražnja za raftingom na rijeci Tari je stvorila potrebu za odgovarajućom industrijom usluga, od organizacije transporta preko pružanja usluga smještaja i ishrane do samih rafting aktivnosti.

Većina kampova se nalazi na jednoj od tri lokacije: Sastavci na Šćepan Polju, Bastasi i Brštanovica. Kampovi u Republici Srpskoj se obično nalaze na obali rijeke Drine, na teritoriji koja je u vlasništvu dva javna preduzeća Republike Srpske: *Elektroprivreda Republike Srpske* i *Šume Republike Srpske*. Kampovi u Crnoj Gori se takođe nalaze ili na teritoriji koja pripada *Elektroprivredi Crne Gore* ili na privatnom zemljištu. Međutim, generalno lokacije ovih kampova nisu opremljene odgovarajućom komunalnom infrastrukturom.

U Foči postoji 12 registrovanih kampova i rafting klubova. Dokument „Regulacioni plan Hum – Šćepan Polje“ procjenjuje smještajne kapaciteta u postojećim rafting kampovima na 913 kreveta. Smještajni kapaciteti rafting kampova u Crnoj Gori nisu mogli biti definisani, iako Turistička organizacije Plužine procjenjuje da na cijeloj teritoriji opštine ima ukupno oko 560 kreveta. Kampovi su obično nekategorisani, neki imaju samo osnovne objekte za prenoćište, iako svaki od njih ima kuhinju/restoran, toalete i kupatila.

Prethodno pomenuti dokument „Regulacioni plan Hum – Šćepan Polje“, koji se više fokusira na Foču, definiše 4 lokaliteta za razvoj aktivnosti rekreativnog turizma. Tri identifikovane lokacije su Bastasi i jedna Brštanovica, gdje su predložene sledeće aktivnosti:

- Razvoj i sanacija postojećih kampova;
- Razvoj i sanacija kampova na područjima ispod linije plavljenja budućeg rezervoara čija izgradnja je planirana kao dio hidroelektrane Buk-Bijela;
- Oblasti namijenjene za turističke i sportsko- rekreativne aktivnosti komplementarne sa raftingom, sportski tereni, otvoreni prostori pogodni za grupe turista kao i za organizovanje kulturnih i sportskih događaja, bungalovi za smještaj, kampovi i ostale dodatne aktivnosti;
- Centralni objekti – npr. prodavnice, ambulante, internet centri, objekti za iznajmljivanje opreme, itd.;
- Uređenje zelenih površina;
- Uređenje područja duž obala rijeka – npr. zelena područja, pristaništa za čamce, obilježeni ulazi i izlazi, stepenište i ostali neophodni sadržaji;

Regulacioni plan takodje predviđa izgradnju pješačkih i biciklističkih staza između ove četiri lokacije.

U sklopu Prostornog plana posebne namjene za Durmitorsko područje obale rijeke Tare na strani opštine Plužine će se urbanistički regulisati.

Rafting na rijeci Tari nije u potpunosti zakonski regulisan ni na strani Bosne i Hercegovine/Republike Srpske ni na strani Crne Gore. U Crnoj Gori postoji problem definisanja nadležnog Ministarstva za poslove regulisanja rafting aktivnosti, zbog trenutnog spora između Ministarstva turizma i Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija oko toga da li je rafting turistička atrakcija ili prevozno sredstvo. U međuvremenu, Vlada Republike Srpske nije preduzela neophodne mjere na regulisanju rafting aktivnosti.

Takođe se javlja i problem licenciranja rafting skipera, pošto se rafting skiperi tretiraju i licenciraju isto kao i skiperi malih čamaca na mirnim vodama. Lica koja pružaju usluge raftinga nemaju nikakvu posebnu obuku, bilo kada je riječ o prvoj pomoći, spašavanju života ili vještinama komunikacije i jezika.

Rafting obično ide sledećom rutom: počinje kod Brštanovice i završava na Sastavcima, premda rafteri koji imaju kampove na rijeci Drini nastavljaju nizvodno do svojih lokacija. S obzirom na to da rafting počinje na Brštanovici, koja se nalazi u Crnoj Gori, rafteri koji dolaze iz Foče moraju preći granicu i registrovati se na graničnom prelazu. Ova administrativna procedura dovodi do zastoja na granici tokom sezone, što ponekad kviri užitek koji pruža rafting. Rafteri koji dolaze iz Crne Gore takođe moraju proći kroz granični prelaz iako je procedura za njihov prelazak pojednostavljena jer turisti ne napuštaju teritoriju Crne Gore.

Turistička organizacija Plužina je uvela taksu za rafting za sve turiste, bilo da dolaze iz Crne Gore ili iz Bosne i Hercegovine. Postavljen je mali kiosk na pristupnom putu ka Brštanovici, na kojem prolaz naplaćuju 1 euro. Nasuprot tome, Turistička organizacije Foče nema institucionalne mehanizme za uvođenje slične takse turistima koji dolaze na rafting u njihovu opštinu.

Struktura turista koji dolaze na rafting je raznolika. Većina turista dolazi u Plužine sa primorja, na jednodnevnu rafting avanturu. Turisti koji dolaze u Foču su uglavnom iz Srbije, obično ostaju 2 dana (rafting i noćenje).

Rafting klubovi iz obje opštine imaju zajednički problem, a to je kako da produže sezonu, koja obično traje od maja do septembra. Takođe postoji i problem zadržavanja turista duže od dan ili dva. Stoga je neophodno razviti nove turističke proizvode u obje opštine.

Trenutna turistička ponuda je raznovrsnija u Plužinama nego u Foči. Iako postoji veliki potencijal za razvoj turizma i pored raftinga, turistička ponuda u Foči je vrlo skromna. Kako bi pružili bolje usluge turistima, rafting klubovi mogu organizovati posjetu Nacionalnom parku Sutjeska, običi vodopad *Skakavac*, kao i jezera i vrhove planina Maglič i Volujak i zemljane piramide. Međutim, nijedna od ovih lokacija nije razvijena kao turistička destinacija. Turistička organizacija Foče pokušava da obogati turističku ponudu, iako su im resursi ograničeni i nedovoljni za ostvarivanje opipljivih rezultata.

S druge strane, turistička ponuda u Plužinama je mnogo bolje organizovana. Opština Plužine ima šest etno sela, kao i turistička domaćinstva koja pružaju usluge posjetiocima. Pored raftinga, postoje turističke atrakcije kao što su krstarenje Pivskim jezerom i posjeta obližnjim pećinama, hiking i biking obilježenim stazama, etno, eko turizam i turizam zdrave hrane, itd. Opština Plužine planira da uredi područje plaže na obali Pivskog jezera u naselju Plužine sa pontonima, plažnim barovima i ostalim objektima.

Smještajni kapaciteti u sezoni u Plužinama su povećani sa 50 kreveta u 2005.g. na 560 kreveta u 2010. g. Međutim, ponuda smještaja van sezone je nedovoljna, s obzirom na to da je jedini hotel u Plužinama u stečaju.

Ponuda smještaja u Foči je takođe nedovoljna, s obzirom na to da je jedini hotel u gradu takodje u stečaju. Međutim, u toku je izgradnja novog hotela sa 4 zvjezdice koji bi trebalo da bude završen 2011.g. Uz to, akvapark će biti sagradjen u blizini hotela, što će dodatno doprinijeti kvalitetu turističke ponude u Foči. Sveukupni utisak koji ostavljaju obje opštine je da za sada nisu uspjele da obogate turističku ponudu korišćenjem sopstvenih lokalnih potencijala. Postoji jasna potreba da se razviju novi turistički proizvodi kao što su staze za biking i hiking, free climbing, paraglajding, canyoning, posjete lokalnim istorijskim i religijskim spomenicima i prirodnim fenomenima i mnogim drugim lokalitetima. Pored razvoja novih turističkih proizvoda, postoji i potreba za boljim upravljanjem turističkim resursima kao i potreba za unapređenjem ljudskih resursa u turističkoj industriji.

INSTITUCIJE SOCIJALNE ZAŠTITE

S obzirom na to da opština Plužine ima prilično mali broj stanovnika, opseg usluga koje su dostupne na lokalnom nivou je ograničen, iako su osnovne usluge obezbijeđene.

U pogledu obrazovanja, u Plužinama postoji centar za obrazovanje, koji uključuje vrtić i osnovnu i srednju školu. Takođe postoji i dom učenika kao dio tog centra, koji obezbjeđuje smještaj za učenike iz udaljenih sela. Ukupan broj učenika je 450. Osnovna škola ima 9 područnih škola u udaljenim selima širom opštine. U okviru srednjeg obrazovanja postoje dva usmjerenja: gimnazija i turistička škola.

Opština Plužine ima dom zdravlja sa dva zaposlena doktora. U pogledu socijalne zaštite, postoji područna jedinica Centra za socijalni rad iz Nikšića.

Opština takođe ima i Centar za kulturu, koji je zadužen za izdavaštvo i kulturne aktivnosti. Dva glavna kulturna događaja koje Centar za kulturu tradicionalno organizuje su „Tara bez granica“ i „Pjesnička riječ na izvoru Pive“. Ovi događaji okupljaju pjesnike, pisce, slikare i tradicionalne muzičare - guslare⁵, ne samo iz Plužina već i iz drugih mjesta, uključujući Foču. Centar je takođe aktivan i u organizaciji tematskih manifestacija kao što su poetske i guslarske večeri, umjetničke kolonije, itd. Pored toga, Centar pruža aktivnu podršku lokalnom umjetničkom udruženju KUD „PIVA“, kao i školi plesa. GIZ ORF je u decembru 2010.g. finansijski pomogao učenicima koji pohađaju časove plesa da nastupaju u Sloveniji. U okviru programa EU IPA CBC BiH-MNE Centru kulture je dodijeljeno 49.717 eura za projekat organizacije sajma knjiga u Plužinama. Ovaj projekat treba da počne sa implementacijom krajem 2010. g.

U Plužinama nema sportskog kluba niti zatvorenih ili otvorenih sportskih objekata.

U Foči postoji bolnica sa nekoliko područnih jedinica u udaljenim selima. Takođe je aktivan Medicinski i stomatološki fakultet, koji funkcioniše u okviru objekta bolnice.

Opština ima Centar za socijalni rad, koji je aktivan na polju socijalne zaštite. Lokalna organizacija Crvenog krsta je takođe aktivna na ovom polju.

Obrazovanje u Foči je organizovano u okviru jednog vrtića (sa 52 djece), dvije osnovne škole (sa ukupno 1,509 đaka), muzičke škole (sa 115 đaka) i srednjoškolski centar (sa 821 đakom). Takođe postoji i Bogoslovija sa 105 đaka. U Foči se nalaze i dva fakulteta, prethodno pomenuti Medicinski i stomatološki fakultet sa 968 studenata i Bogoslovski fakultet sa 570 studenata. Fakulteti u svom sastavu imaju neophodne studentske domove za smještaj studenata iz Bosne i Hercegovine i okolnih zemalja.

Foča ima Centar za kulturu i informisanje, koji je formiran kao opštinsko preduzeće zaduženo za poslove kulture, informisanja i izdavanja. U okviru Centra postoji i radio stanica kao i TV Foča. Kulturno-umjetničko udruženje KUD „Foča“ je takođe aktivno u okviru Centra. Centar je aktivan u organizaciji brojnih kulturnih događaja, kao i u izdavaštvu.

Postoji tradicija dobre saradnje između dva centra za kulturu iz Foče i Plužina u organizaciji zajedničkih događaja i ova saradnja bi se mogla dalje ojačati. Pored Centra za kulturu i informisanje Foča ima i pozorište i muzej koji takođe aktivno učestvuju u obogaćivanju kvaliteta života građana.

Opština Foča ima dobre objekte namijenjene za sport i rekreaciju. Otvoreni fudbalski stadion i ostali objekti su renovirani zahvaljujući donacijama iz FIFA-e i opštine Foča. Opština je takođe izgradila i modernu zatvorenu sportsku salu. Izgradnjom sportskih objekata opštini Foča omogućeno je da organizuje sportske događaje kao što su „Prijatelji fudbala – Football friends“, „Street football“, „Mini olimpijske igre“ i mnoge druge. Neki od ovih događaja imaju međunarodni karakter. Foča ima aktivne sportske klubove u mnogim disciplinama, kao što su: fudbalski klub Sutjeska, košarkaški klub Sutjeska, odbojkaški klub Sutjeska, Perućica klub stonog tenisa, karate klub Ljubišnja, kajak i kanu klub Foča, teniski klub Foča i planinarski klub Zelengora.

⁵ Gusle su tradicionalni muzički instrument sa jednom žicom koji se koristi na Balkanu i u dinarskom regionu. Vidjeti: <http://en.wikipedia.org/wiki/Gusle>, stranica posjećena 25. novembra 2010.god.

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Svijest o potrebi zaštite životne sredine raste u obje opštine. Opštine obraćaju posebnu pažnju na čišćenje nelegalnih deponija i postavljanje novih korpi za smeće svuda po opštinama. Posebna pažnja se poklanja čuvanju čistoće turističkih destinacija, kao što je kanjon Tare.

Međutim, povećana aktivnost javnih komunalnih preduzeća iz Foče i Plužina je dovela do drastičnog povećanja naknada za sakupljanje i odvoz smeća. Te naknade su postale teret za lokalne pružaoce turističkih usluga (rafting klubove, etno i eko sela, restorane, itd.) od kojih mnogi odbijaju da plate naknade. Postoji potreba za posredovanjem između pružaoce javnih komunalnih i turističkih usluga kako bi se pronašlo najbolje rješenje za sve zainteresovane aktere.

Opština Plužine zahtijeva od *Elektroprivrede Crne Gore* da sagradi postrojenje za preradu otpadnih voda na obali Pivskog jezera čime će se postići povećanje kvaliteta vode u jezeru i samim tim doprinijeti razvoju turizma na ovoj lokaciji.

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Strategija razvoja opštine Foča identifikovala je 33 organizacije civilnog društva⁶, iako samo nekoliko njih aktivno učestvuje u procesu donošenja odluka. Strategija dalje razmatra problem održivosti civilnog društva i njegove zavisnosti od pomoći opštinskih fondova i međunarodnih donatora.

Opština ima budžetsku liniju namijenjenu podršci aktivnostima organizacija civilnog društva, koja je u 2008. godini iznosila 240.000 KM. Sredstva iz obog budžeta su distribuirana organizacijama civilnog društva po osnovu konkursa.

U opštini Plužine deluje 21 organizacija i udruženja⁷. Istaknuto je djelovanje NVO „Tara“, koja je uključena u partnerstvo sa italijanskom NVO „COSV“ po pitanju implementacije projekata za razvoj turizma u Plužinama, pomažući im u izgradnji internih kapaciteta za sprovođenje sličnih aktivnosti projekata u budućnosti. Takođe možemo navesti primjer udruženja lovaca i ribolovaca "Bajo Pivljanin" koje ima dugu tradiciju u organizaciji komercijalnog i nekomercijalnog lova i ribolova u opštini Plužine.

Ovdje se mora pomenuti da razvojne strategije obje opštine prepoznaju potrebu za razvojem civilnog društva i potrebu za jačanjem saradnje kada je riječ o donošenju odluka.

MEĐUNARODNA RAZVOJNA SARADNJA

Opština Foča je uključena u razvojnu saradnju sa međunarodnim i bilateralnim organizacijama još od 2006. g. Značajni rezultati su ostvareni u okviru prgrama Upravne odgovornosti (GAP)⁸, u okviru kojeg su implementirana četiri projekta.

⁶ Za potrebe ove Studije potrebno je da se navedu sve organizacije u Foči. To su: (1) Opštinska boračka organizacija, (2) Udruženje prognanih i raseljenih lica, (3) Organizacija porodica poginulih i zarobljenih boraca i nestalih civila, (4) Savez udruženja boraca NOR-a, (5) Savez boraca otadžbinsko-odbrambenog rata, (6) Udruženje slijepih i slabovidnih lica, (7) Udruženje distrofičara, (8) Udruženje penzionera, (9) Speleološko društvo Foča, (10) Ekološko društvo „Drina“, (11) Lovačko društvo „Bakić“, (12) Savez invalida rada opštine Foča, (13) Savjet mladih Foča, (14) Demokratski centar „Nove nade“, (15) Savez studenata Stomatološkog fakulteta, (16) Savez studenata Medicinskog fakulteta, (17) Udruženje ljekara RS-Podružnica Foča, (18) Udruženje medicinskih sestara i tehničara Foča, (19) Udruženje likovnih umjetnika „TON“ Foča, (20) Udruženje pčelara „Polen“, (21) KUD „VILA“ Foča, (22) Guslarsko društvo „Herceg Šćepan“, (23) Planinarski savez Foča, (24) Sportski savez, (25) Zanatsko-preduzetničko udruženje, (26) Regionalno udruženje žena „Žena za ženu“- podružnica Foča, (27) Crveni krst, (28) Udruženje za pomoć mentalno nedovoljno razvijenih lica, (29) Udruženje povratnika Bošnjaka, (30) Udruženje porodica sa 4 i više djece, (31) Planinarsko društvo, (32) Udruženje ribolovaca i (33) Udruženje raftera.

⁷ Za potrebe ovog koncepta identifikovane su sledeće udruženja i organizacije, aktivne na teritoriji Opštine Plužine: (1) Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Crne Gore - Opštinski odbor Plužine, (2) Udruženje za zaštitu akcionarskih prava AD fabrike elektroda Piva - Plužine, (3) Društvo pčelara PIVA - Plužine, (4) NVO "Pivsko oko", (5) NGO "Fond za razvoj Pive", (6) Guslarsko društvo "Lazar Sočica", (7) Klub akcionara Piva Nikšić, (8) NVO "Forum žena Pive", (9) Omladinski savjet Plužina, (10) Organizacija boraca narodnooslobodilačkog rata 1941-1945.g. - Plužine, (11) Organizacija boraca narodnooslobodilačkog rata - Plužine, (12) Organizacija rezervnih vojnih starješina - Plužine, (13) Pčelarsko društvo "Piva" - Plužine, (14) Pivsko agro udruženje - Plužine, (15) Planinarsko-smučarsko društvo "Vihor" - Trsa, (16) Udruženje boraca ratova od 1990.g. - Plužine, (17) Udruženje građana Pišča i Vojinovića, (18) Udruženje penzionera - Plužine, (19) Udruženje Pivljana "Bajo Pivljanin", (20) Udruženje Pivljana u Podgorici i (21) Udruženje za zaštitu akcionarskih prava AD Fabrike Elektroda "Piva" - Plužine.

⁸ GAP- Projekat Upravne odgovornosti za BiH je projekat finansiran od strane US Agencije za međunarodni razvoj (USAID) i Švedske Agencije za međunarodnu razvojnu saradnju (SIDA).

Opština takođe saradjuje sa UNDP-jem na dva projekta: Regionalni razvojni program za Gornju Drinu i Program razvoja opština zasnovan na pravima.

Saradnja sa GIZ ORF je uspostavljena kroz projekat Prekogranični ekonomski razvoj Crna Gora i Bosna i Hercegovina. Pored ostalih ostvarenih rezultata, ovaj projekat je uspješno sufinansirao izgradnju novih prostorija Turističke organizacije opštine Foča.

Krajem oktobra 2010.g. opština Foča je potpisala sporazum o saradnji sa Sarajevskom agencijom za regionalni razvoj (SERDA), Nacionalnim parkom Sutjeska i EU Agencijom za obuku i konsultacije (EUTAC) na implementaciji projekta „Podrška razvoju ekoturizma u Nacionalnom parku Sutjeska“ koji je finansiran iz sredstava EU. Vrijednost projekta je 413.060 eura, od čega je 349.985 eura donirala EU, a 63.074 eura SERDA. Projekat podrazumijeva razvoj novih turističkih proizvoda i programa u okviru Nacionalnog parka Sutjeska, organizaciju obuke za planinarske vodiče i službu za spasavanje, uključujući izdavanje sertifikata, izradu website-a, izgradnju informacionog centra, rekonstrukciju staza za hiking i biking, i rekonstrukciju planinarskog doma na lokalitetu Donje Bare na Orlovačkom jezeru.

Opština Plužine ima mnogo manje iskustva u saradnji sa međunarodnim i bilateralnim razvojnim agencijama. Postoji svega nekoliko projekata koji su realizovani iz sredstava donatorskih agencija.

UNDP Crna Gora je 2009.g. finansirao izradu Prostorno-urbanističkog plana opštine Plužine u iznosu od 35.000 eura, a takođe je obezbijedio sredstva za izradu Studije zaštite za utvrđivanje granica budućeg Regionalnog parka Maglić, Voluak, Bioč u iznosu od 32.000 Eura.

CHF International, kroz sredstva USAID-a je realizovao projekat rekonstrukcije školske sale i objekta turističke organizacije Plužine, dok je UNICEF donirao kombi za prevoz učenika do i iz udaljenih sela.

U saradnji sa lokalnom NVO „Tara“, opština Plužine i ostali partneri, italijanska NVO COSV su započeli projekat pod nazivom „Podrška razvoju turizma u Crnoj Gori“. Projekat je doveo do realizacije značajnih i vidljivih rezultata postavljanjem turističke signalizacije i obilježavanje 200km dugačke staze za hiking i biking. Ovaj projekat je takođe pomogao izradu lokalnih turističkih mapa i novog website-a Turističke organizacije Plužina. Projektne aktivnosti podrazumijevaju i stručno usavršavanje radnika u turizmu.

U okviru finansijske šeme EU IPA CBC BiH MNE, COSV-u je takođe dodijeljen projekat čiji je cilj razvoj i unapređenje održive turističke infrastrukture i usluga izradom prekograničnog plana razvoja ruralnog turizma. Projekat će se realizovati u saradnji sa Nacionalnim parkom Sutjeska u Bosni i Hercegovini. Očekuje se da projekat počne sa realizacijom krajem 2010. g. i da traje 18 mjeseci.

PREKOGRANIČNA SARADNJA

ISTORIJAT SARADNJE

Lokalne zajednice opština Foča i Plužine imaju dugu tradiciju saradnje, s obzirom na to da dijele zajedničku istoriju još od srednjeg vijeka. U skorije vrijeme, u XX vijeku, obje opštine su bile dio iste zemlje, iako u različitim Republikama. U vrijeme Jugoslavije, Foča je bila jedan od urbanih centara u koji su stanovnici Plužina često migrirali kako bi radili u brojnim industrijskim postrojenjima. U prošlosti, Foča je takođe predstavljala značajan regionalni zanatsko-trgovački centar, koji je privlačio ljude iz Plužina koji su dolazili da obavljaju nabavke i prodaju svoje proizvode. Uz to, sklopljen je i veliki broj brakova između muškaraca i žena iz ove dvije opštine.

SKORIJE INICIJATIVE ZA SARADNJU

Iako ove dvije opštine i njihove institucije imaju dugu tradiciju saradnje, ista je nedavno intenzivirana, uglavnom zahvaljujući različitim inicijativama pokrenutim od strane nekoliko donatorskih agencija. U principu, obje opštine ispunjavaju uslove za EU IPA CBC program između Bosne i Hercegovine i Crne Gore⁹

Kako bi se uvećao potencijal ove finansijske šeme i poboljšala saradnja između opština Plužine i Foča, GIZ ORF je inicirao projekat prekogranične saradnje. Usmjeravanje projektnih aktivnosti i donošenje glavnih odluka o njihovoj dinamici i karakteru povjereno je Prekograničnom koordinacionom odboru kojeg čine 6 članova (predsjednici opština Plužine i Foča sa po jednim saradnikom, i dva predstavnika GIZ-a). Prekogranični koordinacioni odbor funkcioniše na osnovu usvojenog Statuta koji predviđa redovne sastanke jednom u dva mjeseca u toku trajanja projekta.

U cilju podizanja kapaciteta lokalnih / regionalnih subjekata, projekat je oformio radnu grupu, koja se sastoji od predstavnika opštinskih sekretarijata, lokalnih turističkih organizacija, organizacija civilnog sektora i predstavnika privatnog sektora, uglavnom angažovanih u sektoru turizma (rafting i planinarski klubovi, eko i etno sela, itd.). Radna grupa je obučena za pisanje predloga za EU projekte, pri čemu su sačinjena četiri predloga za prekogranične projekte uz aktivno učešće svih članova grupe. Pored toga, organizovana je studijska posjeta Sloveniji gdje su imali priliku da vide konkretne primjere prekogranične saradnje između opština Slovenije, Italije i Austrije. Aktivnosti radne grupe su redovno predstavljene Prekograničnom koordinacionom odboru, informišući ga o potencijalnim prekograničnim razvojnim inicijativama između dvije opštine.

Radna grupa je stvorila odličnu internu energiju, razvijajući povjerenje i timski duh za rješavanje različitih pitanja od zajedničkog interesa. Štaviše, radna grupa je prezentovala prve primjere privatno-javnog dijaloga između različitih aktera opština Plužine i Foča. Mnoga lokalna, zajednička pitanja su bila predmet diskusije i dogovora tokom sastanaka radne grupe. Indirektna posledica GIZ ORF projekta je i ta da su lokalne turističke organizacije iz Foče i Plužina su imale zajedničku prezentaciju na Sajmu turizma u Kragujevcu (Srbija).

Uz gore navedeno, opština Plužine je uključila saradnju sa Fočom kao jedan od strateških razvojnih ciljeva, radeći na sledeće četiri mjere:

1. Izrada zajedničke strategije razvoja turizma;
2. Povezivanje zaštićenih područja CG i BiH i njihova zajednička valorizacija;
3. Priprema i realizacija zajedničkih aplikacija za IPA projekte.

Preporučuje se da se nastavi sa pružanjem podrške radnoj grupi, s obzirom na izazov za članove da rade na razvoju i realizaciji projekata od zajedničkog interesa.

⁹ Prekogranični program Bosna i Hercegovina – Crna Gora realizuje se u okviru Instrumenta za prepristupnu pomoć (IPA). Programska oblast pokriva granicu između Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Programska oblast obuhvata površinu od 31.134,33 km² i ima 1.685.366 stanovnika. Teritorija Bosne i Hercegovine obuhvaćena programom sastoji se od 53 opštine, dok je programom na teritoriji Crne Gore obuhvaćeno 13 opština (12 u prihvatljivom i 1 u pridruženom području). Više informacija o programu se može pronaći na www.cbc.bih-mne.org

Ne postoje slični primjeri tako intenzivne prekogranične saradnje između ostalih opština Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Saradnja među opštinama i institucijama u ostalim mjestima je više ad-hoc i ograničena na trajanje projekata. Takođe, postoje pojedinačni slučajevi saradnje zasnovani na projektima između drugih institucija u Plužinama i Foči. Na primjer, opština Plužine i opština Foča su predale zajednički projekat na prvi poziv za EU IPA CBC program. Pripremu projekta je pomogla holandska organizacija SNV, sa sjedištem u Podgorici, ali na žalost, sredstva za projekat nisu odobrena.

SWOT ANALIZA

SWOT analiza je osnovni instrument u procesu planiranja, koji je usmjeren na identifikaciju komparativnih prednosti i osnovnih slabosti prekogranične saradnje dvije opštine.

Prednosti se posmatraju kao interni faktor koji ima pozitivan uticaj na saradnju i koji može da doprinese razvoju komparativnih prednosti u dvije opštine. Interni faktori koji imaju negativan uticaj na prekograničnu saradnju smatraju se slabostima.

Mogućnosti dolaze iskorištenja prednosti ili borbe protiv slabosti kao i pozitivnog uticaja ili spoljnih događaja. Prijetnje se posmatraju kao predviđeni nepovoljni spoljni uticaji na položaj datog područja.

SWOT analiza prekogranične saradnje dvije opštine je data u Tabeli 3, u nastavku.

Tabela 3: SWOT Matrica

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - Geografska blizina; - Tradicija dobre saradnje; - Sličnosti zajednica u pogledu religije, kulture, jezika, itd.; - Lokalna uprava i predsjednici opština imaju pozitivna iskustva direktne komunikacije; - Sličnosti razvojnih ciljeva i zadataka; - Iskustvo u izradi zajedničkih predloga projekata; - Pozitivno iskustvo u rješavanju problema od zajedničkog interesa (npr. pitanja koja se odnose na rafting); 	<ul style="list-style-type: none"> - Neujednačenost u broju stanovnika između dvije opštine i depopulacija područja; - Nedovoljno poznavanje engleskog jezika; - Nedostatak iskustva u izradi predloga i implementacije projekata; - Nedostatak iskustva u uspostavljanju prekogranične inicijative; - Nedostatak internih finansijskih resursa za finansiranje i kofinansiranje CBC projekata; - Prenošnje interesovanja za saradnju na druge prekogranične opštine; - Loša infrastrukturna povezanost između dvije opštine;
Mogućnosti	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje priliva turista u obje opštine; - Sredstva dostupna u okviru EU IPA CBC BiH MNE i ostalih donatorskih inicijativa; - Proces proširenja EU; - Razvojne organizacije, kao što su GIZ, UNDP, SNV i mnoge druge povećale su interesovanje za pružanje tehničke pomoći za jačanje prekogranične saradnje; - Magistralni put E762 (M18) ima međunarodni značaj jer povezuje Sarajevo i Tiranu; 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak povoljne legislativne za uspostavljanje CBC institucija; - Neblagovremeno usvajanje i primjena planske dokumentacije višeg reda: Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje, planska dokumentacija izgradnje magistralnog puta E762 (M18) od Foče do Šćepan Polja i Prostorni plan posebne namjene za rijeku Taru (na strani Republike Srpske); - Nedostatak državnih sredstava za kapitalne investicije u razvoj infrastrukture; - Centralna vlast ne obezbjeđuje podršku inicijativama prekogranične saradnje Plužina i

	<p>Foče;</p> <ul style="list-style-type: none"> - EU angažovanje BiH je zaustavljeno zbog unutrašnjih političkih pitanja; - Opasnost od elementarnih nepogoda (npr. poplave, šumski požari i sl.)
--	---

IDENTIFIKOVANI PREKOGRANIČNI RAZVOJNI POTENCIJALI I AKTIVNOSTI (STRATEŠKA OPREDJELJENJA I POSEBNI CILJEVI)

Prekogranični razvojni potencijali i aktivnosti su predstavljeni u okviru tri ključna strateška opredjeljenja koja obuhvataju sva područja identifikovanog potencijala obje opštine. Prvo strateško opredjeljenje ima za cilj razvoj institucionalnih odnosa između dvije opštine i modernizaciju usluga lokalne samouprave. Drugo strateško opredjeljenje fokusira se na korišćenje prekograničnog potencijala za potrebe ekonomskog razvoja. I na kraju, treće strateško opredjeljenje stavlja naglasak na saradnju između dvije zajednice na polju kulture, umjetnosti, obrazovanja, sporta i rekreacije. U daljem tekstu su strateška opredjeljenja detaljnije razmatrana.

STRATEŠKO OPREDJELJENJE 1: STRATEŠKA SARADNJA IZMEĐU LOKALNE SAMOUPRAVE I ORGANA DVIJE OPŠTINE

Dobro uspostavljena saradnja između dvije opštine ima strateški značaj za razvoj svake buduće prekogranične inicijative. Štaviše, kroz saradnju, dvije opštine mogu potencijalno da zajednički pristupe brojnim mogućnostima modernizacije lokalne samouprave. Tako, cilj prekogranične saradnje između dvije opštine u ovoj fazi treba da bude uspostavljanje funkcionalnih mreža i osnove za prekograničnu saradnju. U nastavku su navedena područja i posebni ciljevi saradnje u pogledu prvog strateškog opredjeljenja:

Lokalne strukture upravljanja: Iako privatni sektor i civilni sektor predstavljaju zainteresovane grupe za prekograničnu saradnju, ključnu ulogu ima lokalna uprava. U različitim pitanjima saradnja lokalnih uprava treba da se unaprijedi i ojača saradnju, jer samo zajedničkim strateškim i operativnim naporima se mogu ispuniti uslovi za efikasan i održiv prekogranični razvoj.

Posebni ciljevi za predloženu saradnju na polju struktura lokalne uprave su sledeći:

- **Kreiranje mehanizama za saradnju između dvije opštine:** Da bi se uvećao potencijal prekogranične saradnje, dvije opštine moraju potpisati sporazum o saradnji. Sporazum mora stavljati akcenat na posvećenost saradnji i uspostavljanje strukture za komunikaciju koja bi se bavila svim neophodnim stvarima u ovom smislu. Dvije opštine treba takođe da organizuju redovne sastanke predsjednika opština, načelnika različitih sektora, opštinskih preduzeća i svih ostalih institucija koje mogu imati koristi od prekogranične interakcije. Objе opštine treba da ohrabruju aktere iz privatnog sektora da učestvuju u takvim aktivnostima.
- **Razvoj ljudskih resursa zaposlenih u opštinama:** Dvije opštine mogu da sarađuju na polju razvoja ljudskih resursa u svojim organima uprave, od izgradnje menadžerskih tehnika do unapređenja ličnih vještina kao što su engleski jezik i poznavanje rada na računaru. Ovaj cilj takođe uključuje i aktivnosti na unapređenju ljudskih resursa dviju opština i predstavnika privatnog i civilnog sektora za pisanje predloga projekata koji se finansiraju EU fondovima i njihove implementacije. Trenutno obje opštine imaju ograničene kapacitete u ovom smislu što se mora promijeniti s obzirom na to da sredstva iz EU IPA fonda predstavljaju dobar resurs za budući razvoj.
- **Razvoj civilnog društva:** Pošto obje opštine imaju sopstvene programe za podršku razvoju civilnog društva na svojoj teritoriji, one mogu uzeti u obzir poboljšanje programa dotacija jačanjem organizacija civilnog društva da sarađuju sa sličnim organizacijama preko granice što će stvoriti povoljnu horizontalnu povezanost između različitih grupa u društvu u obje opštine i će značajno doprinijeti uticaju prekograničnog razvoja predmetnog područja. Dvije opštine takođe moraju biti aktivne u promovisanju saradnje između pojedinaca, formalnih i neformalnih grupa i svih ostalih koji su zainteresovani za saradnju sa onima sa druge strane granice.

- ☛ **Koordinacija prilikom izrade prostornih planova i drugih lokalnih regulatornih politika:** Postoji opšta potreba za saradnjom između dvije opštine na polju izrade prostorno-planskih dokumenata, posebno za područje kanjona Tare. Iako ovi dokumenti često zavise od strategija i planova višeg reda, opštine se podstiču da uzmu pro-aktivnu ulogu i započnu saradnju na ovim pitanjima. Opštine takođe mogu izraditi zajedničku strategiju za lobiranje kod državnih organa u cilju boljeg tretmana ovih oblasti.
- ☛ **Razvoj zajedničkih infrastrukturnih projekata i zajedničko lobiranje za rekonstrukciju magistralnog puta E762 (M18) i korišćenje potencijala Drine i Tare:** Neophodno je rekonstruisati magistralni put E762 (M18) koji povezuje opštine Foča i Plužine. Iako ove dvije opštine nisu direktno nadležne za ovo pitanje, one mogu organizovati zajedničke aktivnosti u pogledu podizanja nivoa svijesti o značaju ovog puta. Takođe, postoji potreba izgradnje novog mosta preko rijeke Tare na Šćepan Polju, bilo kao dio rekonstrukcije puta E762 ili kao zaseban projekat. Pored toga, postoji mnoštvo malih infrastrukturnih projekata na čijoj izradi i realizaciji ove dvije opštine mogu zajedno raditi. Takođe, dvije opštine bi trebalo da razviju zajedničku strategiju za lobiranje kod nadležnih nacionalnih organa za korišćenje turističkih i vodnih potencijala Drine i Tare.

Zaštita životne sredine: Zaštita životne sredine je veoma bitno pitanje za obje opštine, posebno na turističkim lokalitetima. Od suštinskog je značaja da obje opštine poboljšaju saradnju i koordinaciju po pitanju čišćenja rijeke Tare i ostalih turističkih lokaliteta. Takođe, mogu saradivati i na podizanju nivoa svijesti javnosti o pitanjima životne sredine, imajući za ciljnu grupu na prvom mjestu djecu i mlade ljude.

Posebni ciljevi predložene saradnje na polju zaštite životne sredine su sledeći:

- ☛ **Jačanje saradnje između opštinskih javnih komunalnih preduzeća:** Sakupljanje otpada na turističkim destinacijama kao što je Šćepan Polje, Brštanovica, Hum i Bastasi je postalo veliki problem i nužna je bolja saradnja i koordinacija između javnih komunalnih preduzeća ove dvije opštine. Nicanje nelegalnih deponija je takođe problem čije rješavanje zahtijeva saradnju između pomenutih preduzeća.
- ☛ **Jačanje privatno-javnog dijaloga o pitanjima zaštite životne sredine, naročito na turističkim destinacijama:** Postoji potreba za privatno-javnim dijalogom predstavnika javnih komunalnih preduzeća i lica koja pružaju usluge smještaja (u rafting kampovima, etno selima, itd.) o naknadi za odlaganje otpada i ostalima pitanjima koja se tiču održavanja životne sredine. Iako takvi dijalozi mogu biti zasnovani na individualnim inicijativama u obje opštine, mnogo je upečatljivije i na kraju krajeva uvjerljivije sprovoditi prekogranične kampanje i koristiti adekvatne zajedničke instrumente.
- ☛ **Podizanje nivoa svijesti o zaštiti životne sredine:** Dvije opštine mogu takođe ostvariti saradnju na velikom broju aktivnosti kada je riječ o podizanju nivoa svijesti o pitanjima životne sredine. Ovakve inicijative mogu uključivati saradnju sa školama i vrtićima u obje opštine kao i volonterske aktivnosti ekoloških aktivista i svih ostalih zainteresovanih strana.

Reagovanje u vanrednim situacijama: Poplave koje su zahvatile opštinu Foča krajem 2010.g ukazale su na neophodnost saradnje dvije opštine u vanrednim situacijama. S tim u vezi predloženi su sledeći posebni ciljevi:

- ☛ **Formiranje zajedničkog tela za reagovanje u vanrednim situacijama:** Ovo tijelo će se sastojati od predstavnika obje opštine, po mogućnosti visokih službenika lokalne samouprave ali i predstavnike policije, doma zdravlja/bolnice, službi za spašavanje i sl.
- ☛ **Organizovanje zajedničkih vježbi za reagovanje u vanrednim situacijama:** Da bi reagovanje u vanrednim situacijama bilo efikasno i koordinirano, potrebno je organizovati redovne vježbe članova tijela za reagovanje u hitnim situacijama.
- ☛ **Podizanje svesti i edukacija građana o reagovanju u vanrednim situacijama:** nedavne poplave su pokazale potrebu za edukacijom građana o tome kako da reaguju u vanrednim situacijama kako bi sačuvali živote i materijalna dobra. S tim u vezi potrebno je organizovati seminare, radionice, praktične vježbe i promotivne kampanje kako bi se stanovništvo obučilo kako da reaguje u vanrednim situacijama.

STRATEŠKO OPREDJELJENJE 2: PODRŠKA EKONOMSKOM RAZVOJU PREKOGRAIČNOG PODRUČJA

Kao što je prethodno rečeno, opštine Plužine i Foča imaju iste potencijale i prepreke razvoja. S toga, mogu ujediniti snage u rješavanju zajedničkih problema. Kako bi se uticalo na unapređenje i ubrzanje lokalnog razvoja, u skladu sa identifikovanim potencijalima, akcenat je stavljen na sledeće oblasti: turizam, infrastruktura, razvoj preduzetništva i biznisa, zaštita životne sredine i ruralni razvoj kao i razvoj poljoprivrede.

Turizam: U obje opštine, turizam se smatra ozbiljnim ekonomskim razvojnim potencijalom. Štaviše, opštine imaju iste turističke resurse: rijeku Tare i planina Maglić – Volujak – Zelengora, što bi trebalo dodatno iskoristiti i razviti sa obje strane granice. Stoga, preporučuje se da se područje Plužine – Foča razvija kao integrisana turistička destinacija sa proizvodima i uslugama koje be bile locirane sa obje strane granice. Treba staviti poseban naglasak na jačanje saradnje dvije turističke organizacije kao prioritet na horizontalnom nivou za sve prethodno navedene inicijative koje trebaju inicirati turističke organizacije ili u tijesnoj saradnji sa njima.

Posebni ciljevi predložene saradnje na polju turizma su sledeći:

- **Razvoj turističkih proizvoda, usluga i destinacija na objema stranama granice:** pored raftinga na rijeci Tari, postojeći asortiman turističkih proizvoda i usluga je nedovoljan. Stoga postoji potreba razvoja novih turističkih proizvoda i usluga zajedno sa poboljšanjem stanja postojećih destinacija. U tom smislu neophodno je prije svega napraviti katastar svih turističkih potencijala koji postoje u obje opštine a potom napraviti plan njihovog razvoja. Posebnu pažnju treba posvetiti korišćenju istorijskih i religijskih spomenika i prirodnih resursa. Stara seoska domaćinstva i vodenice se takođe mogu pretvoriti u atraktivne turističke destinacije. Postojeća i devastirana industrijska postrojenja se takođe mogu razviti u turističke destinacije. U tom smislu bilo bi interesantno dalje istražiti ideju uključivanja hidro elektrane u turističku ponudu. Ovaj prioritetni cilj takođe treba da uključuje i obilježavanje staza za hiking i biking, razvoj pristupnih puteva lokacijama za penjanje na stijene, izgradnja informativnih punktova i platformi za razgledanje i sličnih aktivnosti.
- **Zajednički marketing:** Iako pružaoci turističkih usluga iz Foče i Plužina privlače turiste iz različitih mjesta, oni mogu imati velike koristi od zajedničkih marketinških aktivnosti. Neophodno je promovisati područje Foča-Plužine kao jedinstvenu turističku destinaciju, sa atrakcijama lociranim na obje strane granice. U tom smislu, trebalo bi napraviti zajednički website sa integrisanim mapama turističkih destinacija, promotivnim materijalom, flajerima i brošurama. Dio ovih aktivnosti bi takođe bila i zajednička promocija na turističkim sajmovima.
- **Poboljšanje kvaliteta turističkog smještaja:** smještajni kapaciteti obje opštine su se drastično uvećali poslednjih nekoliko godina. Medjutim, kvalitet smještaja se kreće od prilično lošeg (sobe sa velikim brojem kreveta i bez unutrašnjih toaleta) do pristojnog smještaja (jedan krevet po sobi i interni toalet). Postoji potreba za povećanjem kvaliteta smještaja i opštine treba da rade zajedno u tom smislu, počevši od pružanja tehničke podrške primjeni standarda kategorizacije smještaja, do pružanja budžetskih subvencija za povećanje kvaliteta smještajnih objekata.
- **Jačanje kapaciteta turističkih radnika:** Postoji potreba da se poveća stručnost pružaoca turističkih usluga, od povećanja nivoa znanja jezika (engleski, ruski i ostali jezici) do organizovanja specijalizovanih obuka za skipere, turističke vodiče, spacioce, itd.
- **Integrisanje turizma u ostale sektore:** Potrebno je povezati razvoj turizma sa ruralnim razvojem, pri čemu se seoska domaćinstva u udaljenim selima mogu koristiti za turističke namjene.

Ovdje treba naglasiti da saradnja u ostalim sektorima, kao što su razvoj infrastrukture, zaštita životne sredine, trgovina, ruralni razvoj, poljoprivreda, itd. se, u najvećoj mogućoj mjeri, treba integrisati u razvoj turizma kao strateškog opredeljenja. Isto važi i za razvoj povezanih pitanja kao što su preduzetništvo, standardizacija, razvoj ljudskih resursa, itd.

Razvoj preduzetništva-biznisa: S obzirom na to da ni u jednoj od posmatranih opština ne postoje javni ili privatni pružaoci usluga za razvoj preduzetništva / biznisa, Foča i Plužine mogu raditi zajedno na razvoju novih ili jačanju postojeće(ih) institucije(a) koje će pružati podršku MSP i preduzetnicima iz oba grada.

Posebni ciljevi predložene saradnje na polju razvoja preduzetništva / biznisa su sledeći:

- ☛ **Razvoj institucionalnih i organizacionih kapaciteta u pružanju** usluga za razvoj preduzetništva / biznisa: Obje opštine treba da sarađuju u razvoju novih i unapređenju postojećih javnih ili privatnih institucija koje pružaju usluge za razvoj preduzetništva / biznisa MSP i preduzetnicima.
- ☛ **Podrška u izradi projekata za razvoj MSP i preduzetništva:** Postoji potreba za izradom projekata koji bi se bavili razvojem lokalnih usluga malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima u obje opštine. Ti projekti bi mogli da razviju i unaprede lokalne usluge za razvoj MSP i preduzetništva kao što su subvencionisani zajmovi, biznis inkubatori, klasteri, izgradnja kapaciteta kroz obuke, itd. Preporuka je da ove projekte razviju lokalne organizacije, putem eksterne tehničke pomoći od strane iskusnih kompanija za razvoj preduzetništva / biznisa.
- ☛ **Organizacija sajmova i manifestacija:** Interakcija između biznisa u obje opštine se može ojačati organizovanjem lokalnih sajmova, i sličnih manifestacija na kojima bi lokalni proizvođači hrane i zanatskih proizvoda mogli prodavati svoje proizvode. Takvi događaji ne moraju da uključuju velike troškove ali bi imali velikog efekta na poslovnu mrežu i trgovinu.
- ☛ **Promovisanje i jačanje javno-privatnog dijaloga u strateškim oblastima:** dijalog između javnog i privatnog sektora je neophodan za privredni razvoj bilo koje sredine. U okviru ovog posebnog cilja bi se organizovale aktivnosti za jačanje saradnje i dijaloga između privrede i javnog sektora u strateškim oblastima kao što su turizam, poljoprivreda i sl.

Ruralni razvoj: Dvije opštine imaju dobre prirodne potencijale za razvoj seoske poljoprivrede; s toga saradnja na ovom polju može biti od velikog značaja.

Posebni ciljevi za predloženu saradnju na polju ruralnog razvoja su sledeći:

- ☛ **Strategija integrisanog ruralnog razvoja za Foču i Plužine:** Dvije opštine su zainteresovane za saradnju na razvoju strategije integrisanog ruralnog razvoja koja bi se sistematski bavila održivošću ruralne poljoprivrede i depopulacijom. Ova strategija bi trebala da bude u skladu sa razvojem turizma obje opštine.
- ☛ **Razvoj kapaciteta za projekte ruralnog razvoja:** Postoji mogućnost za saradnju na projektima koji imaju za cilj razvoj poljoprivrede u dvije opštine. Ti projekti mogu obuhvatiti širok spektar aktivnosti, od izgradnje kapaciteta farmera, preko testiranja poljoprivrednog zemljišta na nove kulture, do brendiranja, marketinga i jačanja zadruge. Stočarstvo (a posebno ovčarstvo) mogu takođe predstavljati dobar potencijal za prekograničnu saradnju na primjer kroz razmjenu informacija, brendiranje, marketing.

STRATEŠKO OPREDJELJENJE 3: SARADNJA U OBLASTI RAZVOJA ZAJEDNICA, KAO ŠTO JE KULTURA, UMJETNOST, OBRAZOVANJE SPORT I REKREACIJA

Saradnja zajednica opština Foča i Plužine ima dugu istoriju i istu bi trebalo podsticati i u buduće. Stoga se, kao treće strateško opredjeljenje, nameće stvaranje preduslova za intenziviranje saradnje i kreiranje zajedničkih aktivnosti na polju kulture, obrazovanja, umjetnosti, sporta, rekreacije i ostalih vidova saradnje između dve zajednice.

Posebni ciljevi predložene saradnje u okviru strateškog opredjeljenja 3 su sledeći:

- ☛ **Razvoj zajedničkih projekata u oblasti kulture i umjetnosti:** Dvije opštine imaju dugu tradiciju saradnje na polju kulture što može biti osnaženo organizovanjem redovnih prekograničnih kulturnih manifestacija koje bi mogle obuhvatiti i druge opštine. Potencijalni projekti mogu biti redovna gostovanja pozorišne trupe iz Foče u Plužinama, umetničke kolonije, guslarske večeri, poetska takmičenja i sl..
- ☛ **Unapređenje saradnje između obrazovnih ustanova:** Postoji veliki potencijal za saradnju između školskih centara na nivou organizovanja zajedničkih projekata, takmičenja i raznih događaja. Ovo može uključivati između ostalog ljetnje kampove, zimske sportske aktivnosti, školska takmičenja u znanju i sportu. Školski centri mogu takođe sarađivati na promociji volonterizma kroz programe za

pomoć starijim ljudima u udaljenim selima, čišćenje ekoloških crnih tačaka, organizacija različitih događaja, itd. U okviru ovog cilja takođe se mogu realizovati projekti koji bi pokrenuli inicijative za istraživanje zajedničke istorije dvije opštine.

- **Unapređenje saradnje između sportskih udruženja:** dvije opštine bi trebale da podstiču organizovanje zajedničkih sportskih događaja i pospješe saradnju između sportskih klubova i udruženja. U saradnji sa rafting kampovima i etno selima mogle bi se organizovati fizičke pripreme za sportske klubove, kako iz Foče i Plužina tako i iz drugih opština.

Važno je naglasiti da ovo nije konačna lista mogućnosti prekogranične saradnje između opština Foča i Plužine, već bi se moglo proširiti sa mnogo novih ideja i inicijativa koje su od zajedničkog interesa za obje opštine.

STRUKTURE ZA IMPLEMENTACIJU ZA BUDUĆE PREKOGRANIČNE SARADNJE I NEOPHODNI KORACI

Prekogranično područje ove dvije opštine karakteriše dobra saradnja između građana i privatnih lica, uključujući neke pokušaje institucionalne saradnje između dvije opštine i ostalih subjekata iz javnog sektora (npr. saradnja između dva Centra kulture). Saradnja između javnih i privatnih tijela ove dvije opštine je dodatno poboljšana brojnim aktivnostima organizovanim u okviru GIZ ORF projekta Prekogranični ekonomski razvoj Crne Gore i Bosne i Hercegovine. U okviru projekta je formirana radna grupa koju čine predstavnici javnog i privatnog sektora iz obje opštine sa ciljem zajedničkog rada na pitanjima prekogranične saradnje.

Radna grupa, tzv. Forum, održala je dva sastanka¹⁰ i kao zaključak ovih sastanaka odlučeno je da se formiraju dvije nevladine organizacije NGO Forum Plužine i NGO Forum Foča. Ove ne-vladine organizacije imaju za osnivače predstavnike opštine, privatnog i nevladinog sektora. Dogovoreno je da se dvije nevladine organizacije zatim spoje u savez koji će se zvati Prekogranični forum Foča - Plužine. Ovaj vid formiranja nevladinih udruženja i prekograničnog saveza je u skladu sa postojećim zakonima Crne Gore i Republike Srpske i predstavlja jedini mogući način formalizovanja saradnje između javnih, privatnih i nevladinih subjekata dvije prekogranične opštine.

Budući prekogranični forum Foča - Plužine bi trebao imati sledeće organe:

- **Upravljačko tijelo:** Upravljačko tijelo će se osnovati sa mandatom da bliže odredi ciljeve saradnje između dvije opštine i da vrši monitoring njihovog ostvarenja. Ciljevi saradnje mogu biti određeni na osnovu strateških opredjeljenja i potencijala koji su predloženi u okviru prethodnog poglavlja. Upravljačko tijelo će se sastojati od predstavnika obje opštine, iz javnog kao i iz privatnog sektora (uključujući NVO). Predsjednici opština će predsjedavati radom Upravljačkog odbora, na rotacionoj osnovi.
- **Tematske grupe:** Dok Upravljačko tijelo ima više stratešku ulogu u saradnji između ove dvije opštine, tematske grupe će biti formirane kako bi se unaprijedila saradnja po pitanjima koja se odnose na specifične sektore ili teme, kao što su turizam, infrastruktura, zaštita životne sredine, razvoj preduzetništva / biznisa, razvoj kapaciteta lokalne uprave, obrazovanje, kultura, itd. Ove grupe će takođe imati članove iz javnog i privatnog sektora (uključujući NVO), koji će uzeti učešća u samom radu. Preporučuje se da se ne formiraju sve tematske grupe istovremeno, već da se počne sa onim temama gdje bi saradnja imala najveću korist i najmanje štete za zainteresovane strane iz obje opštine. Turizam bi mogao biti primjer jedne takve tematske grupe.

¹⁰ Prvi sastanak Radne grupe/Forum je održan 16. decembra 2010.g. u Foči a drugi sastanak je održan 1. februara 2011.g. u Podgorici.

- **Ad hoc timovi / timovi formirani za potrebe određenog projekta:** takođe je potrebno predvidjeti formiranje timova za potrebe određenih projekata ili ad hoc timove koji će raditi na određenim pitanjima. Ti timovi mogu biti dio određene tematske grupe, ili se mogu formirati kao nezavisne jedinice pod nadzorom Upravljačkog tijela.

Sporazumom o formiranju saveza treba takođe urediti i procedure raspodjele poslova upravljačkog tijela, tematskih grupa i timove formiranih za potrebe određenih projekata. Preporučuje se da se formiraju ad hoc administrativne jedinice koje bi bile zadužene za koordinaciju posla prethodno pomenutih struktura, sa rotacijom između Foče i Plužina na svakih šest mjeseci.

Prekogranični projekti se mogu finansirati ne samo iz sredstava EU IPA CBC već i iz drugih izvora kao što su opštinski budžeti, državni/entitetski razvojni fondovi, sredstva međunarodnih ili bilateralnih donatora, bankarskih kredita, itd.

Koncept preporučuje sledeće neodložne korake za implementaciju prekogranične saradnje:

- Oba predsednika opština, uz podršku članova Upravljačkog tijela, treba da promovišu i zastupaju investicioni potencijal na prekograničnom području kao i da lobiraju za više razvojnih fondova u tom smislu. Pored toga, veoma je važno ponovo pomenuti da Foča i Plužine treba da oforme tim stručnjaka koji bi bili zaduženi za pisanje projekata za sve inicijative predložene od strane struktura zaduženih za saradnju.
- Strukture zadužene za saradnju između Foče i Plužina treba da budu više inkluzivne nego isključive i treba da ostave prostora za neformalnu komunikaciju i saradnju između formalnih i neformalnih grupa iz obje opštine.
- Određivanje i podrška zaposlenog administrativnog osoblja koje bi bilo „kontakt tačke“ sa obje strane granice za prekograničnu saradnju.

ZAKLJUČAK

U skladu sa principima evropskih integracija i prema finansijskoj šemi IPA Prekogranična saradnja između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, opštine Plužine i Foča mogu iskoristiti svoje istorijske veze da ojačaju saradnju preko konkretnih projekata i inicijativa koje bi doprinijele njihovom socio-ekonomskom razvoju.

Foča i Plužine imaju slične razvojne potrebe a Koncept ukazuje na veliki potencijal za njihovu međusobnu saradnju na raznim poljima.

Bivša industrijska postrojenja su propala u obje opštine a privatizacija nije donijela željena rješenja. Kao rezultat toga, opštine pokušavaju da razviju alternativne privredne sektore, kao što su turizam, ugostiteljstvo i ostale uslužne djelatnosti. Obje opštine traže prilike za produženje turističke sezone i poboljšanje turističke ponude. Koristeći koncept prekogranične saradnje, dvije opštine bi mogle da stvore integrisanu turističku ponudu koja bi se prostirala na obje strane granice dvije države. U okviru istog koncepta opštine bi mogle da sarađuju na izradi komplementarnih planskih dokumenata, razvoju neophodne infrastrukture, razvoju preduzetništva/biznisa, zajedničkih projekata zaštite životne sredine i mnogim drugim pitanjima.

Dvije opštine takođe imaju interesa da sarađuju na polju razvoja novih usluga koje bi pružale svojim građanima, kao i razvoju ljudskih resursa u okviru lokalnih samouprava. Saradnja se takođe mora proširiti na pitanja koja su vezana za obrazovanje, socijalno blagostanje, kulturu i sport a te mogućnosti su razmatrane u okviru ovog Koncepta.

Glavni cilj prekogranične saradnje opština Foča i Plužine treba da bude uspostavljanje funkcionalnih mreža i osnove za prekograničnu saradnju. Formiranje Euroregiona nije trenutni prioritet, iako tu ideju ne treba isključiti na duže staze.

U skladu sa zaključcima foruma za prekograničnu saradnju dveju opština, koncept predlaže da se osnuju dvije nevladine organizacije, NVO Forum Foča i NVO Forum Plužine, koje bi potpisale sporazum o

ujedinjenju u savez "Prekogranični Forum Foča - Plužine". Ovaj sporazum bi definisao modalitete i instrumente buduće saradnje i stvorio bi sledeće zajedničke organe: upravljačko tijelo, koje bi upravljalo i pratilo ostvarivanje prekograničnih inicijativa na strateškom nivou, tematske grupe, koje bi radile na inicijativama za saradnju po određenim sektorima ili temama, i timovi formirani za potrebe određenih projekata ili ad hoc timove koji bi radili na pojedinačnim inicijativama. Pored ovih mehanizama koji su dobro struktuirani, treba podsticati i građane i različite formalne i neformalne grupe da uzmu učešća u saradnji sa sličnim grupama na drugoj strani granice.

ANEKS 1: LISTA SAGOVORNIKA

Ime	Institucija / Organizacija	Mjesto, datum i vrijeme
Zdravko Krsmanovic	Predsjednik, Opština Foča	Foča, 13. maj 2010.g. u 9:00
Stefan Daeger Aleksandra Kiković	GIZ ORF	Podgorica, 21. jun 2010.g. u 9:30
Neđeljko Jovovic	Direktor, Turistička organizacija Plužine	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 10:00
Rade Vukovic	Vlasnik, Turističko domaćinstvo "Zvono", Plužine	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 12:00
Mijuško Bajagić	Predsjednik, Opština Plužine	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 13:30
Marija Bakrač	Savjetnik, Turistička organizacija Plužine	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 14:45
Nikifor Milović	Monah, Pivski manastir	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 16:15
Petar Mitrić Nedjeljko Subašić	Opština Plužine	Plužine, 18. oktobar 2010.g. u 19:00
Mičo Blagojevic Mikica Blagojevic	Pružaoци turističkih usluga	Plužine, 19. oktobar 2010.g. u 11:00
Gordana Radovic	Direktor, Centar za obrazovanje, Plužine	Plužine, 19. oktobar 2010.g. u 13:30
Milenko Mićanović	Direktor, Centar za kulturu, Plužine	Plužine, 20. oktobar 2010.g. u 10:30
Vladimir Knežević Olgica Glomazić	Glavni administrator opštine Sekretar Sekretarijata za privredu	Plužine, 20. oktobar 2010.g. u 11:30
Miles Davis Branislav Ceranić	Koordinator projekta COSV Italy NVO Tara	Plužine, 20. oktobar 2010.g. u 13:00
Slobodan Gagović	Vlasnik, Rafting klub "Bodo" Foča	Foča, 20. oktobar 2010.g. u 17:00
Radenka Srndović	Sekretar Sekretarijata za privredu	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 8:45
Radisav Mašić	Direktor, Centar za kulturu, Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 11:00
Dragana Ivanovic	Direktor, Turistička organizacija, Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 12:00
Vesna Elez	Opština Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 13:00
Nenad Ikonić	Klub spasilaca "Wolf", Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 13:30
Ivana Smrekić	Fudbalski klub "Sutjeska", Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 14:15
Nada Marković	Direktor, Sportski centar, Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 14:45
Dragica Ćurčić	Kurator, Muzej, Foča	Foča, 21. oktobar 2010.g. u 15:15

ANEKS 2: PREGLED INSTRUMENATA ZA SARADNJU NA IMPLEMENTACIJI STRATEŠKIH OPREDELJENJA

Strateško opredeljenje	Potencijali razvoja	Glavni akteri	Instrumenti saradnje
Strateško opredeljenje 1: Strateška saradnja između lokalne samouprave i organa dvije opštine	Stvaranje mehanizama za saradnju između dvije opštine	Opština Foča Opština Plužine	Upavljiačko tijelo
	Povećanje kapaciteta opštine za pružanje kvalitetnijih usluga kroz uspostavljanje „one-stop shop-a“	Opština Foča Opština Plužine	Tematska grupa za administrativnu reformu
	Razvoj ljudskih resursa zaposlenih u opštinama	Opština Foča Opština Plužine	Tematska grupa za administrativnu reformu
	Razvoj civilnog društva	Opština Foča Opština Plužine Organizacije civilnog društva	Upravačko tijelo Tematska grupa za razvoj civilnog društva
	Tehnička podrška za EU PCM	Opština Foča Opština Plužine Ostali javni i privatni akteri	Tematska grupa za administrativnu reformu
Strateško opredeljenje 2: Podrška ekonomskom razvoju prekograničnog područja	Turizam: Strategija integrisanog razvoja turizma za Plužine i Foču	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatni akteri u turizmu	Tematska grupa za turizam
	Turizam: Identifikacija i razvoj novih i postojećih turističkih proizvoda, usluga i destinacija na obje strane granice	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	Tematska grupa za turizam
	Turizam: Zajednički marketing	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	Tematska grupa za turizam
	Turizam: Pобоljšanje kvaliteta turističkog MSPštaja	Turistička organizacija Foče	Tematska grupa za turizam

Strateško opredeljenje	Potencijali razvoja	Glavni akteri	Instrumenti saradnje
		Plužina Pružaoци turističkog MSPštaja Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	
	Turizam: Izgradnja kapaciteta turističkih radnika	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	Tematska grupa za turizam
	Turizam: Integrisanje turizma u ostale sektore	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	Tematska grupa za turizam
	Turizam: Jačanje saradnje pružaoca usluga i lokalne vlasti	Turistička organizacija Foče Turistička organizacija Plužina Ostali javni i privatne akteri iz oblasti turizma	Tematska grupa za turizam
	Infrastruktura: Rekonstrukcija magistralnog puta E762 (M18)	Opština Foča Opština Plužine Državna/Entitetska vlada	Tematske grupe za razvoj infrastrukture
	Infrastruktura: Saradnja na izradi prostornih planova i ostale lokalne regulatorne politike	Opština Foča Opština Plužine	Tematske grupe za razvoj infrastrukture
	Infrastruktura: Razvoj lokalnih puteva koji se mogu koristiti za potrebe turizma	Opština Foča Opština Plužine Javni i privatni akteri iz oblasti turizma	Tematske grupe za razvoj infrastrukture
	Infrastruktura: Razvoj ostalih infrastrukturnih projekata	Opština Foča Opština Plužine	Tematske grupe za razvoj infrastrukture
	Razvoj preduzetništva/biznisa: Razvoj kapaciteta institucija i organizacija za pružanje usluga razvoju biznisa	Opština Foča Opština Plužine Akteri iz privatnog sektora	Tematska grupa za razvoj preduzetništva/biznisa

Strateško opredjeljenje	Potencijali razvoja	Glavni akteri	Instrumenti saradnje
	Razvoj preduzetništva/biznisa: MSP i projekti za razvoj preduzetništva	Opština Foča Opština Plužine Akteri iz privatnog sektora	Tematska grupa za razvoj preduzetništva/biznisa
	Razvoj preduzetništva/biznisa: Organizacija sajмова i vašara	Opština Foča Opština Plužine Akteri privatnog sektora	Tematska grupa za Razvoj preduzetništva/biznisa
	Zaštita životne sredine: Jačanje saradnje između opštinskih javnih komunalnih preduzeća	Javna komunalna preduzeća iz obje opštine Opština Foča Opština Plužine	Tematske grupe za zaštitu životne sredine
	Zaštita životne sredine: Jačanje privatno-javnog dijaloga o zaštiti životne sredine u turističkim destinacijama	Javna komunalna preduzeća iz obje opštine Opština Foča Opština Plužine Pružaoци turističkih usluga	Tematske grupe za zaštitu životne sredine
	Zaštita životne sredine: Podizanje nivoa svijesti o zaštiti životne sredine	Javna komunalna preduzeća iz obje opštine Opština Foča Opština Plužine Pružaoци turističkih usluga Školski centar	Tematske grupe za zaštitu životne sredine
	Ruralni razvoj: Strategija integrisanog ruralnog razvoja za Foču i Plužine	Opština Foča Opština Plužine Ostali akteri ruralnog razvoja	Tematska grupa za ruralni razvoj
	Razvoj projekata za ruralni razvoj	Opština Foča Opština Plužine Ostali akteri poljoprivrednog/ruralnog razvoja	Timovi formirani za potrebe određenih projekata
Strateško opredjeljenje 3: Saradnja na polju razvoja zajednica, kao	Kultura: Pozorišni komadi u Plužinama	Pozorište iz Foče Kulturni centar Plužine Školski centar Plužine	Timovi formirani za potrebe određenih projekata
	Kultura: Umjetničke	Kulturni centar Foča	Timovi formirani za

Strateško opredeljenje	Potencijali razvoja	Glavni akteri	Instrumenti saradnje
što je kultura, umjetnost i obrazovanje	kolonije i poetska takmičenja	Kulturni centar Plužine	potrebe određenih projekata
	Kultura: Istraživanje zajedničke istorije	Kulturni centar Foča Kulturni centar Plužine Ostali akteri na ovom polju	Timovi formirani za potrebe određenih projekata
	Obrazovanje: Takmičenja u znanju i sportu	Školski centar Foča Školski centar Plužine	Timovi formirani za potrebe određenih projekata
	Obrazovanje: Promovisanje volonterizma	Školski centar Foča Školski centar Plužine Organizacije civilnog društva	Timovi formirani za potrebe određenih projekata
	Obrazovanje: Promovisanje fakulteta	Fakulteti iz Foče Školski centar Plužine	Timovi formirani za potrebe određenih projekata

ANEKS 3: LISTA REFERENCI

Strategija razvoja opštine Foča 2009 - 2015

Strategija razvoja opštine Plužine (nacrtno)

Regulacioni plan "Hum - "Šćepan Polje" – Razvojni koncept

Prostorno-urbanistički plan opštine Plužine do 2025. g. - nacrt

Opština Foča: niz dokumenata sa informacijama o socio-ekonomskom stanju, pripremljeni za sjednicu skupštine opštine.